

Univerzitet Singidunum

Master studije: Marketing i trgovina

**Marketinški aspekti analize konkurentnosti
na primeru zemalja jugoistočne Evrope
- Master rad-**

Mentor:

Doc. Dr Jelena Stanković

Student:

Miloš Marinković415506/2010

Beograd, 2012.

SADRŽAJ

UVOD.....	3
I METODOLOGIJA RADA	3
1. Predmet istraživanja.....	4
2. Hipoteze	4
3. Cilj istraživačkog procesa	4
4. Metode i tehnike istraživačkog procesa	5
5. Struktura rada	5
II KONKURENCIJA I KONKURENTNOST.....	6
1. Vrste konkurencije i vrste konkurentnosti.....	8
2. Faktori konkurentnosti	9
3. Konkurentska prednost.....	9
3.1 Model Porterovog “DIJAMANTA KONKURENTNOSTI”	111
III TEMELJ KONKURENTNOSTI PREDUZEĆA.....	13
1. Izrada i modeli marketing plana	13
2. Konkurentnost i marketing.....	14
3. Uticaj elemenata marketing miksa na konkurentnost	15
IV OSOBINE ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE	16
1. Opšte karakteristike zemalja jugoistočne Evrope	16
2. Opšte karakteristike najrazvijenijih zemalja Evropske unije.....	24
3. EU i saradnja sa zemljama jugoistočne Evrope.....	27
3.1 Italija kao razvijena zemlja EU	30
3.2. “Problematična“ Grčka kao članica EU.....	31
V ANALIZA KONKURENTNOSTI ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE	32
1. Analiza konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope u odnosu na zemlje EU primenom GCI	33
2. Komparativna analiza konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope u odnosu na srednje razvijene zemlje EU primenom GCI.....	44
3. Konkurentnost Srbije u regionu jugoistočne Evrope.....	52
4. MARKETINŠKI ASPEKTI ANALIZE KONKURENTNOSTI ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE.....	53
ZAKLJUČAK	60
LITERATURA:.....	61

UVOD

Ključne faktore uspeha u velikoj meri određuje fragmentacija globalnog tržišta i defragmentacija međunarodno orijentisanih poslovnih entiteta. Savremeni koncept globalne konkurentnosti proizašao je iz dinamičkog okvira poslovnog, odnosno ekonomskog prosperiteta kompanija, država i regiona, uz više nego primetan uticaj inovacionih potencijala globalnih marketing aktivnosti i marketing kvalifikovanosti kompanija. Ubrzani tehnološki razvoj, globalna afirmacija slobodnog tržišta, rastuća mobilnost proizvoda, radne snage, kapitala i znanja predstavljaju uzroke, ali i posledice velikih promena globalnog marketing okruženja.

U prvoj deceniji XXI veka, globalno tržište poprimilo je nove karakteristike, uz smanjenje obima međunarodnih robnih i uslužnih transakcija i promene u raspodeli ekonomske moći koje predstavljaju vidljive efekte poslednje ekonomske krize. Novi konflikti, međunarodni terorizam, epidemije i rastuća ekonomska neizvesnost narušavaju globalnu ekonomsku stabilnost i otvaraju novapitanja nesmetanog rasta i razvoja. Ostvarivanje globalne marketing konkurentnosti predstavlja osnovu održivog rasta i razvoja globalno orijentisanih kompanija, jer kompanije koje žele da opstanu na savremenom tržištu moraju stalno da osmišljavaju i razvijaju sopstvene prednosti. Promene globalnog okruženja zahteva i promenu marketing programa i drugačije pristupe maksimiziranju dugoročne profitabilnosti. Dobro poznavanje konkurencije koja dolazi iz različitih smerova, razvijanje i implementiranje najboljih mogućih marketing strategija preduslov su podizanja marketing efikasnosti i efektivnosti globalnih kompanija. Evrointegracije su danas aktuelna i izazovna tema, a zemlje članice EU su odličan primer za komparativnu analizu konkurentnosti sa zemljama jugoistočnog Balkana i jugoistočne Evrope.

Ovaj rad predstavlja celinu teorijskih i istraživačkih marketinških aspekata analize konkurentnosti na primeru zemalja jugoistočne Evrope. U prvom delu rada ukratko će se ukazati na metodologiju rada. Drugi deo rada odnosi se na opšte podatke o konkurenciji i konkurentnosti: definisanje, vrste, faktore konkurentnosti, konkurentsku prednost. U trećem delu razmatra se temelj konkurentnosti preduzeća usredsređujući se na marketing plan, konkurentnost i marketing, elemente marketing miksa. Četvrti deo ovog rada obuhvata osnovne podatke o stanju zemalja jugoistočne Evrope, takođe autor je ukazao na saradnju EU sa zemljama jugoistočne Evrope, izdvajajući Italiju kao razvijenu i nasuprot njoj Grčku kao „problematičnu” zemlju članicu EU. U petom delu akcenat je na analizu konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope, obuhvatajući između ostalih zemalja konkretnije i opširnije Srbiju. U završnom delu izvršena je marketinški aspekti analize konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope. Prihvatajući se ovog složenog zadatka, autor je bio svesan svih poteškoća sa kojima će se susretati tokom istraživanja, pri čemu je najveći izazov bio da se na što jednostavniji, konkretniji, sažetiji i razumljiv način osmisli, koncipira i prikaže sadržaj ovog rada sa ciljem da se na osnovu pribavljenih podataka sagleda stanje konkurentnosti u zemljama jugoistočne Evrope, sa marketinškim aspektima u njima.

I METODOLOGIJA RADA

1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu može da se formuliše kao predstavljanje stanja konkurentnosti u zemljama jugoistočnog Balkana ili jugoistočne Evrope.

Ovaj predmet istraživanja predstavlja temu i delokrug celokupnog istraživačkog procesa master rada. Predmet će biti teorijski obrađen, ali i obogaćen konkretnim, “živim” primerima, kako bi svaki potencijalni čitalac rada, bez opširnog predznanja o konkretnom predmetu rada mogao da stekne realnu sliku stanja danas u navedenim zemljama, a sa fokusom na njihovu konkurentnost.

2. Hipoteze

Hipoteze ili pretpostavke koje treba proveriti i ispitati u ovom radu su sledeće:

1. Pretpostavka da je stanje u zemljama jugoistočne Evrope i dalje nekonkurentno i neinspirativno za strane direktne investicije;
2. Pretpostavka da su većina zemlje jugoistočnog Balkana još uvek daleko od integracije sa EU;
3. Pretpostavka da gorući problem u zemljama jugoistočne Evrope i jugoistočnog Balkana jesu: nezaposlenost, slabo ulaganje u razvoj privrede i infrastrukture, odliv obrazovanih kadrova, slaba ili gotovo nikakva promocija ovih zemalja na međunarodnom tržištu, siromaštvo, pad životnog standarda, nesprovođenje reformi koje zahteva EU...itd.
4. Pretpostavka da je region najrazvijenijih zemalja EU konkurentniji od zemalja jugoistočnog Balkana.
5. Pretpostavka da je region srednje razvijenih zemalja EU trenutno razvijeniji i konkurentniji od jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope).

Navedene hipoteze (pretpostavke) predstavljaju vodilje za istraživanje na zadatu temu, i njihovim dokazivanjem, odnosno opovrgavanjem, dobiće se ispravan zaključak i ispunjen cilj kompletnog istraživačkog procesa.

3. Cilj istraživačkog procesa

Autor ovog rada se na početku izlaganja prvenstveno fokusira na opšte pojmove konkurencije , konkurentnosti , konkurentskoj prednosti , marketinga ... , kako bi se čitalac ovog rada prvo upoznao sa osnovnim pojmovima i samim tim uspešnije razumeo analizu konkurentnosti , koja se u ovom radu konkretno odnosi na zemlje jugoistočne Evrope .

Cilj ovog rada jeste da pokaže i objasni stanje konkurentnosti u zemljama jugoistočne Evrope i ih poveže sa marketing aspektima i uporedi sa najrazvijenijim I srednjerazvijenim zemljama EU.

Rad može da koristi svim zainteresovanim čitaocima u sticanju ili “nadogradnji” znanja iz oblasti konkurencije, konkurentnosti, marketinga, integracija sa EU, i stanja u zemljama jugoistočne Evrope.

4. Metode i tehnike istraživačkog procesa

Metode koje će se primeniti u istraživačkom procesu biće razne naučno – istraživačke, kao što su: deskriptivni metod, komparativna i kvalitativna analiza, metod dedukcije, metod eksplikacije(objašnjavanje činjenica do kojih se došlo na osnovu analize)...i sl.

Autor ovog rada je najviše primenjivao komparativnu i kvantitativnu metodu , što ne znači da su ostale korišćene , a predhodno navedene metode manje značajne .Pri izradi ovog rada koristiće se raspoloživa i dostupna domaća i strana literatura iz oblasti ekonomije i marketinga, kao i svi Internet izvori kako bi se upotpunili izneti podaci i dobila što realnija slika o predmetu istraživanja.

5. Struktura rada

Struktura ovog rada je kreirana iz šest delova, pored Uvoda, Zaključka i korišćene literature.

Nazivi poglavlja koja prate ovaj istraživački proces su: Metodologija rada, Konkurencija i konkurentnost, Temelj konkurentnosti preduzeća, Stanje zemalja jugoistočne Evrope, Analiza konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope i Marketinški aspekti analize konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope.

Ovaj rad predstavlja skladnu celinu teorijskih i istraživačkih marketinških aspekata analize konkurentnosti na primeru zemalja jugoistočne Evrope.

U prvom delu rada ukratko će biti ukazano na metodologiju rada: predmet , hipoteze , cilj , korišćene metode i strukturu istraživačkog rada .

Drugi deo rada odnosi se na opšte podatke o konkurentnosti : definisanje konkurentnosti , vrste konkurentnosti , faktore konkurentnosti, konkurentsku prednost .

U trećem delu autor razmatra temelj konkurentnosti preduzeća usredsređujući se na marketing plan, konkurentnost i marketing, elemente marketing miksa.

Četvrti deo ovog rada obuhvata osnovne podatke o karakteristikama zemalja jugoistočne Evrope, takođe autor je ukazao na saradnju EU sa zemljama jugoistočne Evrope, izdvajajući Italiju kao razvijenu i nasuprot njoj Grčku kao „problematičnu” zemlju članicu EU.

U petom delu akcenat je na analizu konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope, obuhvatajući između ostalih zemalja konkretnije i opširnije Srbiju.

U završnom delu obuhvaćeni su marketinški aspekti analize konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope.

II KONKURENCIJA I KONKURENTNOST

Reč konkurencija potiče od latinske reči *concurentia* i znači *suparništvo, takmičenje, nadmetanje...*

“Konkurencija se smatra sistemom u kom svi privredno-pravni subjekti nastupaju svojom privrednom inicijativom tako da među njima nastaje privredno takmičenje.”¹

Jedan od najboljih poznavalaca ove problematike, nobelovac Džordž Stigler, utvrdio je da konkurencija jeste nadmetanje, rivalitet između konkurenata, tj. pritisak kojim svaki od igrača trpi na tržištu..

Sa pravnog aspekta, konkurencija je sistem u kojem svaki privredni subject nastupa na tržištu svojom privrednom inicijativom, tako da među njima nastaje privredno takmičenje.

U subjektivnom smislu konkurencija označava privredni i pravni režim u kome je svakome priznata sloboda privredne inicijative, a u objektivnom smislu onaj u kome je osiguran prisutnost na tržištu više takmičara, s tim da su međusobno nezavisni.

Sa ekonomskog aspekta, u užem smislu, konkurencija je niz uslova za ponašanje i odnose privrednih subjekata u sferi razmene, prilikom formiranja tržišne cene, pa se s obzirom na različitost uslova i ponašanja formiraju različiti tipovi konkurencije. U širem smislu, konkurencija je ukupnost produkcionih odnosa koji se izražavaju razmenom i prometom. Jedna od najjednostavnijih definicija konkurencije glasi da je to isto što i *utakmica*. Pritome su veoma bitna pravila igre i način njihovog delovanja i obezbeđenja, što svakako podrazumeva i arbitražu (delovanje institucija privrednog zakonodavstva).

¹Pravni leksikon, (1964) Beograd, str: 385.

Ekonomski teoretičari su još od klasičnog perioda podvlačilenjen značaj za razvoj i bogatstvo naroda u celini na osnovu teorijskog (apstraktnog)modela, odnosno, ideje da će u toj utakmici svako vođen "nevidljivom rukom" tržišta,radeći za sebe, na taj način najviše doprineti opštem razvoju i blagostanju društva.Ovakav osnovni stav potekao je od Adama Smita, osnivača moderne ekonomskenaue koji, međutim, nije propustio da podvuče da "ljudi u svom tržišnom ponašanju često pokušavaju da prave konspirativni dogovor usmeren protiv interesa ostalih učesnikana tržištu, sa namerom da podižu cene".

Neoklasična ekonomska škola dizajnirala je sledeći redosled tržišnih uticaja iishoda: tržišna struktura - tržišno ponašanje - tržišni rezultati. Kasnija kritika ovakopojednostavljene šeme najpre u SAD, a onda i u Evropi, pokazala je da je za ekonomskirezultat bitna, ne samo tržišna struktura, vec i koncentracija, odnosno različito prisustvo irazličita moć pojedinih učesnika, tako da je otkrivena korelacija između visokoprocentualnog učešća na tržištu i barijera za konkurenciju sa jedne, kao i visokihprofitnih stopa sa druge strane. A osnovna uloga konkurencije, kao i čitavog sistematržišne ekonomije je da podigne nivo konkurentnosti povećanjem efikasnosti ismanjivanjem troškova proizvodnje u obostranu korist kupca i prodavca.

Pitanjem „neuplitanja“ države u ovoj sferi, poznata je čikaška škola(Milton Fridman je najznačajniji predstavnik, ali pored njega veliki doprinos su dali i: Cagan , Stein, Burns , Viner...) definisala nov model politike konkurencije , koji se dosta razlikovao od njihovih predhodnika. Pripadnici ove škole zalažu se za potpuni konkurenciju , *uz minimalno učešće državneintervencije* .

Preciziranje pojmova zahteva da se konkurencija kao proces razdvoji od pojma konkurentnost, pri čemu je konkurencija ključna pretpostavka konkurentnosti.

Konkurentnost predstavlja skup faktora, razvojnih politika i institucija koji svojom isprepletenošću utiču na razvoj preduzetništva, odnosno na kvalitet poslovnog sektora i poslovnog okruženja. Ona zauzima glavnu poziciju u ekonomskim razmišljanjima kako razvijenih zemalja, tako i zemalja u razvoju. Pošto su do danas rađena mnogobrojna istraživanja i izučavanja konkurentnosti, postoji veliki broj njenih definicija.

Prema jednoj od njih, konkurentnost predstavlja *superiornost u odnosu na druge konkurentske subjekte*.²Ovakva definicija konkurentnosti implicira da se ona mora određivati samo putem komparativne analize zemlje, tačnije poređenja konkurentnosti različitih poslovnih organizacija, pojedinaca ili država. Pored navedene definicije konkurentnosti često korišćene su i da je konkurentnost:

1. *agresivna želja za takmičenjem;*

²Unković M.,(2010) *Međunarodna ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, str.: 207.

2. rezultat brojnih faktora, a posebno onih na temeljima preduzeća i pogodnog poslovnog okruženja;
3. koncept koji objašnjava zašto se neke zemlje razvijaju brže od drugih;
4. sposobnost da se postigne uspeh na ciljanim tržištima;
5. održiv rast produktivnosti vođen kvalitetnim strategijama i odličnim poslovanjem preduzeća.

1 . Vrste konkurencije i vrste konkurentnosti

Tržišne strukture u savremenim privredama karakteriše nekoliko vrsta konkurencije: monopol, oligopol, polipol...

Po definiciji ekonomske nauke **monopol** je tržišno stanje pri kojem na strani ponude postoji samo jedan prodavac, a na strani tražnje mnoštvo kupaca. Pored ovog pojma postoje i sledeća tržišna stanja:³

- **monopson** - tržišno stanje pri kom se na strani tražnje pojavljuje samo jedan kupac, a na strani ponude mnoštvo prodavaca.

- **bilateralni monopol** - tržišno stanje pri kojem i na strani ponude i na strani tražnje postoji samo po jedan učesnik.

Oligopol je tržišno stanje pri kojem postoji nekoliko prodavaca na strani ponude i više kupaca na strani tražnje, tj. grupa prodavaca kontroliše tržište.

Pored ovog pojma postoje i sledeća tržišna stanja:

- **oligopson** - tržišno stanje pri kojem postoji nekoliko kupaca na strani tražnje i više prodavaca na strani ponude, tj. grupa kupaca kontroliše tržište.

- **bilateralni oligopol** - tržišno stanje pri kojem postoji nekoliko prodavaca na strani ponude i nekoliko kupaca na strani tražnje, tj. grupa prodavaca i kupaca kontroliše tržište i na strani ponude i na strani tražnje.

Potpuna konkurencija je tržišno stanje gde postoji veliki broj prodavaca i kupaca na tržištu.

Polipol je tržišno stanje gde postoji neograničen broj učesnika na strani ponude robe i usluga.

Polipson je tržišno stanje gde postoji neograničen broj učesnika na strani tražnje robe i usluga.

Kao stanja tržišta koja su čisto teorijska i koja se ne sreću u praksi su : tržište potpune konkurencije i tržište nepotpune konkurencije (ekstremi).

Konkurentnost može da se posmatra sa različitih aspekata, u odnosu na to da li je posmatrana u okviru jedne industrije, nacije, ili pak, na međunarodnom nivou. Jedna od značajnijih klasifikacija konkurentnosti je njena podela na:

³Boban Stojanović ,Mikroekonomija , Ekonomski fakultet Niš 2009. , 130-132.

a) **Makro konkurentnost** je konkurentnost privrede, odnosno sposobnost zemlje da svojom privredom organizuje na način koji će joj omogućiti rast realnog dohotka i standarda stanovništva.

b) **Mikro konkurentnost** je konkurentnost na nivou preduzeća i predstavlja sposobnost kompanije da učestvuje u svetskoj ponudi i odr edenog proizvoda ili usluge, kao i njen uspeh u tom domenu.

c) **Integralna konkurentnost** predstavlja skup makro i mikro konkurentnosti i prvenstveno se odnosi na borbu preduzeća na međunarodnom tržištu u kojoj im pomažu banke i država sa njenom organizacijom i institucijama.⁴

2. Faktori konkurentnosti

Kako je ekonomski sistem svih zemalja uvek u promeni i postaje složeniji, a tržišta sve veća i prenatrpana učesnicima koji su se na njima nadmetali, postajali su komplikovaniji i na način koji masovno preduzeća služila da obezbede svoju konkurentnost na tržištu.

Istovremeno se povećavao i broj faktora koji su uslovljavali tu konkurentnost, a neki od njih su: faktori na strani ponude, faktori na strani tražnje, faktori koji dovode do spajanja ili odbijanja ponude i tražnje.

1. *Faktori na strani ponude* su: obim asortimana, cena, kvalitet, trajnost; prilagođavanje proizvodne i izvozne strukture.

2. *Faktori na strani tražnje* su: privredna kretanja u svetu; ponašanje i želje kupaca i ukupna morfologija tržišta.

3. *Faktori koji dovode do spajanja ili odbijanja ponude i tražnje* su: kvalitet i tehnološka svojstva proizvoda (nacionalni standardi, tehnička regulativa i sertifikacija, ISO 9000, ISO 14000, EU-CE); cena korigovana instrumentima spoljnotrgovinske politike u zemlji izvoznici i zemlji uvoznici; način plaćanja (ročnost, obezbeđenje naplate, uslovi kreditiranja); rokovi isporuke i način održavanja; organizacija istupanja na strana tržišta; marketing.⁵

3. Konkurentska prednost

⁴Unković M., (2010) *Međunarodna ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, str.: 210.

⁵Đurović G., (2008) *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet, Podgorica, str.: 18

Konkurentska prednost je strateška prednost jednog privrednog subjekta u odnosu na drugi (rivalski subjekt), u okviru iste privredne grane (ili iste industrije). Postizanje konkurenstske prednosti jača poziciju određenog preduzeća na tržištu. Konkurentska prednost se javlja kada određena organizacija stiče ili razvija atribut, ili kombinaciju atributa, koji omogućavaju “pobedu” nad konkurentima. Kada neko preduzeće ostvaruje profit koji prevazilazi prosek u svojoj sferi delatnosti, kaže se da ono poseduje konkurentsku prednost u odnosu na druge konkurente. Cilj većine poslovnih organizacija jeste da ostvare kontinuiranu i održivu konkurentsku prednost.

Izvori konkurentske prednosti preduzeća se mogu pronaći u uslovima i karakteristikama konkretne privrede, i to: snabdevenosti faktorima proizvodnje; uslovima na strani tražnje; domaćim industrijskim granama koje predstavljaju dobavljače; strategiji i strukturi preduzeća, te njegovim rivalima.

Majkl Porter je 1979. godine formulisao model koji definiše 5 sila koje određuju snagu konkurencije i atraktivnost tržišta, odnosno ukupnu profitabilnost industrije. Visok intezitet neke sile predstavlja opasnost za neko preduzeće jer će verovatno smanjiti njegov profit, a nizak intezitet neke sile predstavlja šansu za neko preduzeće jer mu se pruža šansa da poveća profit.

- 1) Opasnost od supstituta: sklonost kupaca ka supstitutima; troškovi prelaska na supstitut; diferenciranost proizvoda.
- 2) Opasnost od novih konkurenata: postojeće barijere ulasku novih konkurenata; zajedničke reakcije postojećih preduzeća; državna regulativa; visina kapitala koju je potrebno investirati; troškovi prelaska na upotrebu proizvoda; pristup kanalima distribucije.
- 3) Pregovaračka snaga kupaca: značaj industrije za kupce; troškovi prelaska na konkurentski proizvod; stepen koncentrisanosti kupaca.
- 4) Pregovaračka snaga dobavljača: značaj industrije za dobavljače; značaj proizvoda dobavljača za proizvodni proces; visina troškova prelaska na upotrebu proizvoda drugih dobavljača.
- 5) Intezitet rivalstva: broj konkurenata; stopa rasta industrije; kapaciteta; izlazne barijere; reznolikost konkurencije; fiksnih troškova.

Svaka od navedenih sila utiče na sposobnost preduzeća da bude konkurentno u datoj industriji i svaka od sila ima po nekoliko determinantitencijalnim kupcima.

3.1 MODEL PORTEROVOG „DIJAMANTA KONKURENTNOSTI”

Profesor *M. Porters* aeminentnog univerziteta u SAD, je tokom 80.tih god. XX veka izvršio opširno istraživanje u svetu kako bi ispitao šeme i determinante za uspeh u razvoju konkurentnosti u deset zemalja. Tokom ovog istraživanja on je zaključio da je koren konkurentnosti nacije u prirodi okruženja u kojem firme deluju. Prema njegovom istraživanju verovatnoća da će konkurentne firme nastati se povećava ukoliko postoje sledeći uslovi:

- lokalno okruženje omogućava firmama visokokvalitetne i specijalizovane informacije, uključujući ljudske resurse, fizičku infrastrukturu, novac, naučnu i tehnološku infrastrukturu, informacijsku infrastrukturu i prirodne izvore. Ovo su tzv. *faktorski uslovi*(uslovi vezani za faktore proizvodnje, a koji determinišu intenzitet i oblike konkurentske borbe u pojedinim oblastima privređivanja);
- lokalno okruženje ohrabruje efikasnost, investicije i nadgradnju; postoji otvorena i snažna konkurencija između lokalnih firmi - *strategija preduzeća, struktura i oblici rivaliteta između domaćih preduzeća*(strategija i struktura firme, cilja, misija, a, takođe, i karakter konkurencije između pojedinih preduzeća);
- postoji jezgro potrošača sa sofisticiranim potrebama koje omogućavaju kompanijama razvoj inovativnih, visoko kvalitetnih proizvoda i roba. Ovaj faktor se u modelu definiše kao *uslov potražnje* i predstavlja uslove vezane za strukturu domaće tražnje, veličinu tražnje i njen obrazac rasta,kao i interancionalizaciju tražnje;

- ako umesto izolovanih industrija postoje klasteri koji obuhvataju sposobne, lokalne dobavljače i preduzeća u povezanim oblastima, tj. *postojanje vezanih i podržavajućih proizvodnji* (prisutnost u zemlji industrija koje podržavaju proizvodnju konkurentnih proizvoda ili su u tesnoj vezi sa ovom proizvodnjom (prateće industrije)).

Postoji snažno međusobno delovanje ova četiri elementa, koje stimuliše stalni pritisak za inovacije i unapređenje u sposobnostima preduzeća dokaže boljom. Porter je na osnovu empirijske analize razradio model konkurentskih prednosti na osnovu četiri činilaca, koji su u međusobnoj povezanosti, poznatih pod imenom “dijamant”.

Slika 1: Porter-ov “dijamant konkurentnosti” sa osnovnim činilcima

Izvor :http://hr.wikipedia.org/wiki/Porterov_model⁶

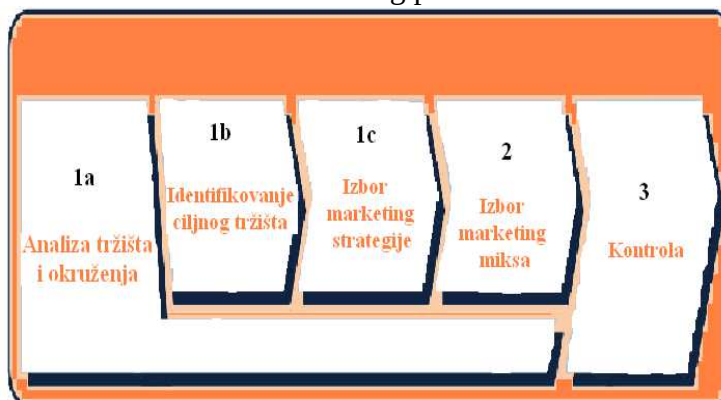
Uticaj činilaca (ili sila) kroz koje je Porter razradio model konkurentne prednosti vidi se na slici 1. Jednom kad se definišu sile, potrebno je doneti odluku koja je sila (činilac) najznačajnija. Svrha identifikacije tržišne strukture i izvora konkurentskih prednosti njome uzrokovane je izvođenje strategija koje će biti u skladu sa okolinom, tj. poslovnim okruženjem. Porter-ova analiza činilaca upućuje na zaključak kako se preduzeće, uspešnom analizom okruženja, te pozicioniranjem u odnosu na pomenute sile postavlja u mogućnosti za ostvarenje iznad prosečne dobiti, te sticanja konkurentne prednosti. Izbor strategija Porter bazira na konkurentskoj prednosti i rasponu. On navodi i dva tipa ostvarivanja konkurentne prednosti: temelj niskih troškova ili temelj diferencijacije⁶.

⁶Verdiš M.,(2008) *Odrednice nacionalne konkurentnosti*, Pravni fakultet, Zagreb, str.:45-48.

II TEMELJ KONKURENTNOSTI PREDUZEĆA

1. Izrada i modeli marketing plana

Izrada marketing plana je složen i kompleksan proces, koji obuhvata veći broj koraka, analiza i znanja svih osoba koje u njemu učestvuju. Danas više nego bilo kada u istoriji postojanja poslovnih organizacija, ovaj proces iziskuje pre svega inovativnost i to je, između ostalog, ono što ga razlikuje od ostalih procesa u poslovnom planu. Ipak postoji nešto što je zajedničko za svaki poslovni, a samim tim i marketing plan, a to su faze : planiranja, izvršenja i kontrole. Autor je slikovito prikazao sistematske celine marketing procesa . slika 2.

Slika 2: Sistematske celine marketing procesa

Izvor : <http://www.kintech.com/html/Design%20Methodology.htm>⁷

. Marketing plan može da se koncipira i kreira na različite načine. Model marketing plana prikazan nadonjoj slici⁷ se sastoji iz: finansijskog modela, analize tržišta i programa akcija. Finansijski model odnosi se na utvrđivanje skladnosti između poslovnih ciljeva i ulaganja, kao i utvrđivanje namene sredstava koja će se uložiti, a koja se najčešće iskazuje kroz količinu proizvodnje ili utvrđivanje proizvodnih troškova. Analiza tržišta sastoji se od većeg broja faza (koje su na slici 3 prikazane brojevima od 6a do 7) i obuhvata sprovođenje brojnih analiza kojima se utvrđuju ciljni potrošači, njihov broj, kao i dinamika i obim kupovine. Analiza tržišta minimalno mora obuhvatiti tržište nabavke, tržište prodaje i procene ostvarivanja prihoda. Konkretni sadržaj analize tržišta zavisi od delatnosti preduzeća, a opseg analize tržišta u skladu je sa specifičnostima svake delatnosti, kao i veličinom investiranja. Program akcije predstavlja dokument konkretnih akcija i aktivnosti koje će preduzeće preduzeti sa ciljem ostvarivanja što veće prodaje i zadovoljavanja potreba kupaca uz maksimizaciju profita i ostvarivanje diferentne prednosti. U ovoj fazi preduzeće zapravo na osnovu određivanja ciljnog tržišta i njegovih karakteristika, kao i karakteristika konkurencije, utvrđuje određeni tzv. marketing miks (marketing mix).

Slika 3: Primer jednog modela marketing plana

Izvor : <http://www.kintech.com/html/Design%20Methodology.htm>⁸

2. Konkurentnost i marketing

Kao što je i uticaj marketinga na konkurentnost veliki, tako je i uticaj konkurentnosti na marketing takođe od velikog značaja. Ova uslovljenost prvenstveno se odnosi na to da će konkurentna

⁷ <http://www.kintech.com/html/Design%20Methodology.htm> , pregledano 17. novembra 2011.(preuzeta slika)

⁸ <http://www.kintech.com/html/Design%20Methodology.htm> , pregledano 17. novembra 2011.(preuzeta slika)

pozicija preduzeća, odnosno promene tog položaja, uslovljavati primenu određene marketing strategije, odnosno njenu promenu i prilagođavanje konkurentskom položaju.

Marketing danas, u XXI veku predstavlja izvor konkurentnosti. Međusobna interakcija marketinga i konkurentnosti predstavlja čvrstu spregu uslovljenih aktivnosti i delovanja, koji jedni druge nadopunjuju i nadograđuju. I konkurentnost i marketing predstavljaju sredstva za “takmičenje” na “tržišnoj utakmici”, ali jedno bez drugog na njoj ne mogu da učestvuju. Konkurentnost podstiče marketing, a dobar marketing (marketing strategija) stvara konkurentsku prednost.

3. UTICAJ ELEMENATA MARKETING MIX-a NA KONKURENTNOST

Osnovni elementi marketing *mix*-a: proizvod, cena, distribucija i promocija, koji bitno utiču na kreiranje marketing strategije preduzeća i sticanje konkurentске prednosti.

a)Ukoliko pitanje *proizvoda* posmatramo u kontekstu postojećih i novih proizvoda, odnosno inovacija i primene novih tehnologija onda jasno proizilazi moć navedenog elemenata u jačanju konkurentске pozicije preduzeća.⁹Proizvod je paket fizičkih, uslužnih i simboličkih svojstava koji obezbeđuje potrošaču korist i satisfakciju. Proizvod je sve što može biti ponuđeno na tržištu i što zadovoljava potrebe, želje i preferencije potrošača. Brend je distinktivna ponuda proizvoda stvorena upotrebom simbola, imena, dizajna, pakovanja ili pak, njihovom kombinacijom, koja ima za cilj da se napravi razlika između tog proizvoda i konkurentskih proizvoda. Marketing preduzeća pri planiranju tržišne ponude moraju imati pred sobom činjenicu da postoji pet nivoa proizvoda, gde se na svakom narednom nivou dodaje sve više vrednosti za potrošače, a svih pet čine hijerarhiju vrednosti za potrošače. Ovih pet nivoa obuhvataju: suštinu koristi proizvoda; bazični proizvod; očekivani proizvod; prošireni proizvod; potencijalni proizvod.¹⁰Konkurentska prednost se ne stiče samo onim što preduzeća proizvode, već između onoga što ona dodaju svom finalnom proizvodu u vidu pakovanja, usluga, oglašavanja, saveta potrošačima, finansiranja, isporuke, skladištenja i ostalih stvari koje potrošači cene i vrednuju i što preduzeću daje “dodatne poene” u odnosu na konkurente.¹¹

b)Cena je jedan od instrumenata marketing *mix*-a koji je tesno povezan sa konkurentnošću, odnosno pozicioniranjem na ciljanom tržištu. Cena samostalno ili u kombinaciji sa drugim instrumentima doprinosi ostvarivanju kratkoročnih i dugoročnih ciljeva poslovanja preduzeća, te i njegovom uspehu u odnosu na konkurente.

c)Distribucija, kao instrument marketing *mix*-a predstavlja kanal prodaje proizvoda od proizvođača ili preduzeća do potrošača. U savremenoj privredi većina proizvođača ne prodaje

⁹Andelković S.,(2007) *Instrumenti marketing miksa i konkurentska prednost*, Ekonomski fakultet, Kragujevac, str.:147.

¹⁰Salai S., Kovač Žnideršić R.,(2008) *Marketing*, Alfa-Graf, Novi Sad, str.:183-184.

¹¹Salai S., Kovač Žnideršić R.,(2008) *Marketing*, Alfa-Graf, Novi Sad, str.:184.

svoje proizvode potrošačima neposredno (direktno), te se između njih i krajnjih korisnika nalaze marketing posrednici, koji obavljaju određene funkcije, koje se moraju obaviti da bi proizvodi dospeli do potrošača.¹² Na izbor kanala distribucije utiče karakter preduzeća, proizvoda, svrha korišćenja, snaga i ciljevi samog preduzeća. Kanali distribucije mogu biti kratki, srednji i dugi, u zavisnosti od broja posrednika.

d) Promocija je pored cene i proizvoda, treći najvažniji instrument marketing *mix*-a u vezi sa konkurentnošću. Promocija je proces komuniciranja preduzeća sa potrošačima sa ciljem da se stvori pozitivan stav o proizvodima (uslugama) koji vodi ka njihovom favorizovanju u procesu kupovine na tržište, a samim tim i ka boljem pozicioniranju preduzeća na tržištu. Osnovni oblici promocije jesu: oglašavanje, unapređenje prodaje, odnosi sa javnošću, lična prodaja i direktni marketing. Postavljanje efikasnog promocijskog *mix*-a za odabrana tržišta (ili njegove segmente) polazi od pritiska potrošača, motiva kupovine, psiholoških karakteristika potrošača, uticaja referentnih grupa, internih i eksternih faktora koji utiču na preduzeće.¹³

IV OSOBINE ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE

1 .Opšte karakteristike zemalja jugoistočne Evrope

Svaka od zemalja jugoistočne Evrope ima određene specifičnosti i svoje prednosti i mane u odnosu na srednje razvijene i razvijene zemlje Evrope. Jugoistok evropskog kontinenta se oduvek smatrao za nerazvijenije i tranziciono područje u odnosu na ostatak Evrope, a tome su najviše doprineli ratovi na ovom području uopšte loša politička situacija u ovom regionu.

Danas većina ovih zemalja ima težnju ka evrointegracijama, i na putu je da to i ostvari. Neke zemlje su čak pre par godina i primljene za punopravne članice EU, dok su druge podnele zahtev za kandidaturu ili su dobile status kandidata.

Jugoistočna Evropa ima izuzetno dobru lokaciju, te može da predstavlja "tampon zonu" između drugih evropskih regija. Jugoistočna Evropa ima i "žarišni položaj", jer se tu preklapaju interesna područja Italije, Rusije, Austrije, Mađarske, Turske..., a sve je to bilo najčešći povod za mnoge ratove koji su se zbivali u prošlosti na ovom prostoru.

¹²Tošić K.,(2011) *Međunarodna konkurentnost savremenog preduzeća*, Institut za ekonomske nauke, Beograd, str.:150.

¹³Novaković Rajčić B.,(2008) *Marketing-Put kojim treba ići*, Privredna akademija, Novi Sad, str.: 343.

Slika 4: Mapa Evrope sa regijama, granicama regija i državama koje pripadaju tim regijama¹⁴

Izvor : <http://www.bastabalkana.com/2011/10/o-poreklu- reci-balkan-i-balkansko-poluostrvo/>

Jugoistočna Evropa, a posebno Balkan, je bogat prirodnim resursima, okružen morima, prepleten rekama i smešten na raskršću najvećih svetskih puteva. Balkan je vekovima bio središte velikih svetskih sukoba i ratova što je do danas ostavilo velike posledice i usporilo razvoj ove regije i gotovo svih zemalja koje su na njoj locirane, a posebnom zastoju u progresu balkanskih zemalja doprineo je rat koji se krajem XX veka vodio između bivših država SFRJ i koji je verovatno najveći “krivac” za to što do danas čitav region jugoistočnog Balkana zaostaje za ostatkom Evrope, te još uvek prolazi kroz tranzicione procese koji su već odavno završeni u svim zemljama EU.

U tipične reprezentе ovog podneblja mogu se svrstati Srbija (Kosovo¹⁵), Bosna i Hercegovina (BiH), Crna Gora, Makedonija, Hrvatska. Posmatrano na svetskom nivou, Svetski ekonomski forum¹⁶ je ove zemlje svrstao u grupu zemalja koje se nalaze u srednjoj fazi razvijenosti (*stage 2*), a među kojima se nalaze još i Albanija, Brazil, Tunis, Turska, Meksiko, Peru, Bugarska...itd (na globalnom nivou).

Srbija je po državnom uređenju republika i prema poslednjem popisu iz 2009. godine broji 9,9 miliona ljudi, a prostire se na površini od ukupno 8.840.000 hektara. Oko 70% ukupne teritorije Srbije čini poljoprivredno zemljište, dok je 30% pod šumama. Srbija sa svojim Bruto Domaćim Proizvodom (GDP) od oko 42,9 milijardi USD učestvuje u svetskom GDP sa 0.11%.

¹⁴<http://www.bastabalkana.com/2011/10/o-poreklu-reci-balkan-i-balkansko-poluostrov/>, pregledano 10.juna 2012. (preuzeta mapa)

¹⁵Kosovo se nalazi pod međunarodnom upravom UN i njenom rezolucijom 1244 od kraja NATO agresije na Srbiju 1999.god., sa kojom se nije složio Savet bezbednosti UN. Kosovo još uvek nije priznato od R. Srbije, od koje je na silu oduzeto (ali nije priznato i od drugih zemalja) kao nezavisno, tačnije kao suverena zemlja.

¹⁶The *Global Competitiveness Report (2010–2011)*[internet]; World Economic Forum,(2010) Geneva, str.: 11.; dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf , pregledano 15. aprila 2011.

Pogođena lošim političkim režimom, srpska ekonomija je u periodu od 1990.-2000. godine dovedena do ivice propasti, a 1993. godine u ovoj zemlji je zabeležena druga najveća inflacija u svetskoj istoriji. Uz to, Savet Bezbednosti UN je 1992. godine uveo opšte sankcije SR Jugoslaviji, u okviru koje se tada nalazila i Srbija, koje su onemogućile trgovinu Srbije sa velikom većinom svetskih zemalja što je pogoršalo već loše stanje ekonomije. Trgovinske sankcije su ukidane postepeno od 1996. pa sve do 2005. godine, kada dolazi do potpune normalizacije trgovine sa SAD. Razvoju tržišne privrede Srbija se okreće 2000. godine, ali se tranzicioni proces odvija sporo zbog veoma lošeg nasleđenog stanja i unutrašnjih političkih problema u zemlji. Glavni cilj bio je privući strane i domaće investicije koje bi podstakle razvoj privrede. U periodu od 2000. do 2008. godine GDP po glavi stanovnika je skoro duplirana sa 5,685 USD na 10,792 USD po stanovniku. U istom periodu godišnja stopa inflacije je pala sa 44%, koliko je iznosila u 1998. godini, na 8% u 2008. godini. Spoljni dug Srbije od 2000. do kraja 2008. godine povećao se za 187%, prosečno oko 8% godišnje i na kraju 2008. godine je iznosio 21.8 milijardi evra.¹⁷ U Srbiji je 2001. godine započeo i proces privatizacije javnih preduzeća. Međutim, njega su pratile mnoge kontroverze i poništavanje velikog broja ugovora o privatizaciji, a od početka privatizacije do sredine 2009. godine poništeno je oko 20% ugovora o privatizaciji, velikim delom zbog neizvršavanja preuzetih obaveza iz ugovora. Srbija je sa ciljem liberalizacije trgovine 2007. godine ratifikovala CEFTA sporazum kojim bi trebala da se povećaj privredna razmena Srbije sa zemljama jugoistočnog regiona.

Srbija je u 2009. godini uvezla robe u vrednosti od oko 23 milijarde USD, dok je izvoz bio približno 15,5 milijarde USD, što ukupno čini spoljno trgovinski deficit od 7,5 milijardi USD. Veliki deo trgovine se odvija sa zemljama koje su trenutno u CEFTA gde je u prvih 11 meseci iste godine ostvaren suficit od 1,6 milijardi USD i to je tržište na kome Srbija kontinuirano ostvaruje suficit u razmeni a najveći suficit ostvaruje se u trgovini sa BiH. Relativna stabilnost cena doprinosi pozitivnoj oceni atraktivnosti tržišta za investiranje ali je rizik investiranja umnogome povećan političkom nestabilnošću i visokim kamatnim stopama. Srbija je u 2007. godini popravila svoj rejting popevši se za 24 mesta na 68. poziciju od 175 zemalja rangiranih po uslovima poslovanja u svetu, ali je u poslednje dve godine uspela da ga pogorša, tako da trenutno zauzima 90. poziciju, pokazalo je istraživanje Svetske banke i Međunarodne finansijske korporacije (IFC) u izveštaju "Poslovanje 2010"¹⁸. Iako je sprovela mnogobrojne promene, Srbija je izgubila vodeće mesto u reformama među zemljama u regionu, koje je imala u prošlogodišnjem izveštaju. Sprovedene reforme smanjile su Srbiji kreditni rizik i omogućile privrednicima da uzimaju zajmove mnogo lakše nego ranije. Što se tiče sigurnosti investitora, Srbija se u 2007. godini nalazila na 60. poziciji. Međutim, u izveštaju Svetske banke iz 2009.

¹⁷ Statistički godišnjak Srbije (2010). [internet].; Republički zavod za Statistiku RS, (2010) Beograd, dostupan na: <http://webzrzs.stat.gov.rs/axd/god.htm>, pregledano 26. aprila 2011.

¹⁸ Doing business (2010). [internet]; The International Bank for Reconstruction and Development; (2009) Washington D.C., str.: 46.; dostupano na: <http://www.doingbusiness.org/reports>, pregledano 27. aprila 2011.

godine¹⁹ uočava se da je globalna svetska kriza smanjila interes stranih investitora i otežala privatizaciju preostalih državnih preduzeća.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u'000 evra po stanovniku)	2,5	2,7	3,2	4	4,6	4,2	4,4
Stopa nezaposlenosti (%)	18,5	20,8	20,9	18,8	14	16,6	16,6
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	194	210	258	347	402	338	336
Inflacija (%)	13,7	17,7	6,6	11	8,6	6,6	6

Tabela 1 :Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)

Izvor: Republički zavoda za statistiku RS (www.stat.gov.rs)²⁰

Tabela 1. prikazuje da je rast prosečnih neto zarada u Srbiji u periodu od 2004. do 2010. godine 3 do 4 puta veći od rasta bruto domaćeg proizvoda. Ovakva kretanja u Srbiji godinama već simultano prouzrokuju rast inflacije tražnje usled porasta platežne moći stanovništva, i rast troškovne inflacije, jer se povećani troškovi plata odražavaju na povećanje cena finalnih proizvoda. Godine 2009., Srbija dobija viznu liberalizaciju prema zemljama EU, dok status kandidata za članstvo stiže u martu 2012.godine.

Bosna i Hercegovina je svoju nezavisnost stekla 1992. godine, nakon što se referendumom odvojila od SFRJ. BiH je specifična republika koja u svom sastavu ima dve administrativne jedinice (entiteta): Federaciju BiH i Republiku Srpsku, i jedan distrikt. Bosna je prema podacima preuzetim od Svetskog ekonomskog foruma u 2009. godini imala 3,3, miliona stanovnika, od čega su 48,3% bili Bošnjaci, 34% Srbi, 15,4% Hrvati, a 2,3% činili su ostali narodi.²¹ Od ukupne teritorije BiH 3.60% površine je plodna zemlja, a samo 2.96% zemlje se upotrebljava zapoljoprivredu, dok je 83.44% zemlje poljoprivredno gotovo neiskorišćeno. GDP Bosne i Hercegovine je u 2009. godini iznosio 17,1 milijardi USD, što znači da je ova zemlja učestvovala u svetskom GDP sa 0.04%.

¹⁹Transition report (2009)[internet]; European Bank for Reconstruction and Development;(2010) London; str. 56. dostupan na: <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR09.pdf>, pregledano 27. aprila 2011.

²⁰www.stat.gov.rs pregledano 10. Juna 2012. 12:20

²¹Lična karta BIH[internet]; Predsjedništvo BiH,(2010) Sarajevo, dostupno na: <http://www.predsjebnistvobih.ba/o-bih/?cid=8143,2,1>, pregledano 23. aprila 2011.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
--------	------	------	------	------	------	------	------

GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	2,1	2,3	2,6	2,9	3,3	3,2	4,6
Stopa nezaposlenosti (%)	/	/	31,3	29	24	24	27,2
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	200	240	250	344	384	410	409
Inflacija (%)	4	3	0,9	1,51	7,4	2,3	2,6

Uspešna implementacija poreza na dodatnu vrednost u BiH u 2006. godini povećala je prihode državnog budžeta i umanjila sivo-tržišne aktivnosti, a veliki problem u zemlji predstavlja statističko vođenje podataka koje je do danas ostalo nedovoljno organizovano i nepotpuno. U 2010. godini BiH je izvezla robe u vrednosti od 3,9 milijarde USD, a uvezla robu u vrednosti od 8,7 milijardi USD, što ukupno čini spoljnotrgovinski deficit od 4,8 milijarde USD koji se u odnosu na prethodnu godinu smanjio za skoro 3 milijarde USD.²² Kao i Srbija, i Bosna i Hercegovina je 2007. godine postala punopravna članica CEFTA-e što je pospešilo njenu trgovačku saradnju sa zemljama regiona, pa je tako u 2009. godini najviše robe iz BiH izvezeno u Hrvatsku (17%), Nemačku (15%), Srbiju i Italiju (po 13%), a ujedno je i iz ovih zemalja zabeležen najveći uvoz u BiH.

Tabela 2 : Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)

Izvor: AgencijazastatistikuBiH (www.bhas.ba)²³

Prema izveštaju Svetske banke i IFC²⁴ BiH trenutno zauzima 110 poziciju (među 183 zemlje) po uslovima poslovanja u svetu, pa je zemlja u odnosu na 2008. godinu, kada je zauzimala 117., sa ovog aspekta doživela manja poboljšanja, ali je bitno da se spomene i činjenica da je u 2007. godini njen rejting bio bolji i tada se BiH nalazila na 105. poziciji. Ovakve varijacije očigledan su dokaz nestabilne tržišne situacije u ovoj zemlji, pa ne čudi činjenica da se mali broj stranih investitora upušta u ulaganja i pokretanja sopstvenog biznisa u ovoj zemlji. Što se tiče sigurnosti investitora, BiH se u 2007. godini nalazila na 83. poziciji, međutim, u izveštaju Svetske banke iz 2011. godine uočava se ga je globalna svetska kriza smanjila interes stranih investitora i otežala privatizaciju preostalih državnih preduzeća.

BiH je u 2009. godini dobila znatnu količinu strane pomoći, te će u narednom periodu morati da uloži maksimalne napore da sprovede svoj program reformi kako bi unapredila svoj ekonomski i socijalni sistem sa ciljem pristupanja EU, a posebnu pažnju moraće da prida minimiziranju državne potrošnje i prikupljanju prihoda za državni budžet.

²²Vanjska trgovina (2009)[internet]; AgencijazastatistikuBiH,(2010) Sarajevo, dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilti/ETS_2009_001_01-bh.pdf, pregledano 23. aprila 2011.

²³www.bhas.ba pregledano 10. Juna 2012. 12:55

²⁴Doing business (2011)[internet];The International Bank for Reconstruction and Development;(2010) Waschinton D.C., dostupno na: <http://www.doingbusiness.org/reports>, pregledano 27. aprila 2011.

SRHrvatska je druga po veličini (posle Srbije), a druga i po razvijenosti (posle Slovenije) republika SFRJ. Glavni grad Hrvatske je Zagreb.

Privreda Hrvatske se zasniva na lakoj industriji i sektoru usluga. Turizam je oduvek bio značajan izvor prihoda. Bruto domaći proizvod po glavi 2002. godine iznosio je 11.200 USD ili 42,7% proseka Evropske unije. Prema procenama iz 2002. godine, 21,7% radnika su nezaposleni. Potrebno je istaknuti visoke zaduženosti države (oko 84 % BNP-a) gde je zbog razvoja i stvaranja nužnog kapitala za poslovanje, država, na čelu s bankama, bila primorana da sedodatno zadužuje u inostranstvu. Stanje hrvatske privrede je tipično za zemlje u tranziciji iz komunizma. Iako je došlo do privatizacije i reformi u svim područjima, glavni problemi su velika nezaposlenost i slabe privredne reforme. Situaciju otežava loš sistem sudstva i administracije, pogotovo u pogledu vlasništva nad nekretninama.

Od 2008. godine, Hrvatska je, kao i ostale svetske zemlje zapala u ekonomsku krizu. Ona je punopravni kandidat za članstvo u EU mnogo pre drugih zemalja jugoistočnog Balkana, ali i pored toga, recesija, pad BDP-a i smanjenje zaposlenosti, se nastavilo do 2012. godine. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Hrvatske, došlo je do pada od 1,3% BDP-a u prvom tromesečju 2012. godine u odnosu na prvo tromesečje 2011. god. Industrijska proizvodnja je takođe opala, čak za 9,4% u odnosu na isti period prošle godine. Reč je o najvećem padu privrednih aktivnosti od 2009. god., kada je iznosio 9,9%. Zabeležen je i visok pad produktivnosti rada, prema kojem je ukupan broj zaposlenih u pravnim licima u odnosu na mart prošle godine smanjen za 0,4 %, dok je u industriji pao za visokih 2,9 %. U Hrvatskoj, ekonomisti smatraju da je za trenutnu recesiju "kriv" energetske sektor, jer se okrenuo uvozu umesto domaćoj proizvodnji.²⁵

I pored opšteg, trenutno lošeg stanja u Hrvatskoj, smatra se da je ona prva država iz ovog regiona koja će postati punopravna članica EU. Hrvatski parlament je 2012. potvrdio svoj evropski put i nastojanje ka daljim reformama i negovanju dobrosusedskih odnosa.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	7,3	8	8,8	9,6	10,6	10,2	10,4
Stopa nezaposlenosti (%)	13,8	12,7	11,2	9,6	8,4	9,1	8,8
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	354	372	385	395	403	417	411
Inflacija (%)	2,1	3,3	3,2	2,9	6,1	2,4	2,6

²⁵<http://www.vijesti.me/svijet/milanovic-hrvatska-je-recesiji-clanak-76105>, pregledano 10. juna 2012., 12:30h

Tabela 3. Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)

Izvor: Državni zavod za statistiku www.dzs.hr

Republika Crna Gora se nalazi na obali Jadranskog mora i zauzima površinu od 13.812 km². Prestala je da bude povezana sa Srbijom 21. maja 2006. god., kada je referendumom izglasala svoju nezavisnost. Glavni grad je Podgorica.

Crna Gora je u manjoj meri od Srbije bila izložena udarima NATO pakta, tokom bombardovanja SRJ. U Crnoj Gori je 6. novembra 1999. uveden nemačka marka kao zvanična valuta, prvo uporedo sa jugoslovenskim dinarom, a kasnije kao jedina zvanična valuta (kasnije je uveden euro umesto nemačke marke).

Posle 2000. godine, tadašnji predsednik Crne Gore se otvoreno počeo zalagati za nezavisnost. Savezna Republika Jugoslavija je 2003. reorganizovana u Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora, uz mogućnost da se nakon tri godine raspiše referendum o nezavisnosti. Na referendumu, maja 2006., većina od 55,3% se izjasnila za opciju nezavisne Crne Gore. Nezavisnost Crne Gore je proglašena 3. juna 2006. Dana 28. juna 2006. Crna Gora je postala 192. članica Ujedinjenih nacija, a 11. maja 2007, 47. članica Saveta Evrope.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	2,6	2,9	3,4	4,2	4,9	4,7	5
Stopa nezaposlenosti (%)	14,2	15,3	14,7	11,9	10,7	11,4	11,8
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	320	360	395	405	409	428	465
Inflacija (%)	5	4,1	3	4,2	7,4	3,4	3

Tabela 4. Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)

Izvor: Zavod za statistiku Crne Gore www.monstat.org datum posete 20. Septembar 2012 13:37

Što se tiče privrede Crne Gore, ona se najvećim delom oslanja na turizam i strana ulaganja. Ipak, stanje u proteklih par godina nije na zavidnom nivou. Reformama i privatizacijom preduzeća nije ostvaren nikakav veći pomak ili napredak u privrednom sektoru. Crna Gora strancima “rasprodaje” svoje prirodne resurse i pokušava da opstane, te održi sliku o sebi kao male, kompakte i potencijalno uspešne države. Prema rečima ekonomista “Crna Gora sa svojim sadašnjim prirodnim, ekonomskim i svojinskim resursima, nije u stanju da obezbedi ni minimum egzistencijalnih potreba za život svog stanovništva, a sela su prepuštena tihom kraju”.²⁶

Crna Gora se bori sa nelegalizovanom izgradnjom objekata, sa korupcijom, kriminalom, malverzacijama, švercom, rasprodajom svojih resursa, niskom stopom zaposlenosti, relativno

²⁶<http://www.vijesti.me/vijesti/vukcevic-stanje-privredi-je-katastrofalno-clanak-6783>, pregledano 12. juna 2012., 17:26h

niskim životnim standardom stanovništva...i mnogim drugim problemima. Potencijalna opasnost predstavlja i što se graniči sa Kosovom i Albanijom koji još uvek nemaju regulisane odnose posle bombardovanja 1999.god., te to područje predstavlja stalno “žarište potencijalnih novih sukoba”.

Savet EU je u decembru 2010.god. Crnoj Gori odobrio kandidaturu za članstvo u Uniji. Da bi došla do ove faze, Crna Gora je u toku više od deset godina radila na postepenom približavanju članstvu u Uniji, kao jednom od spoljnopoličkih prioriteta. Rad na ostvarivanju ovog prioriteta je primećen i od strane Evropske unije, i u više navrata reafirmisan, naročito nakon obnavljanja crnogorske nezavisnosti.

Evropska unija, tj.članstvo u njoj je u proteklim godinama postalo jedan od glavnih crnogorskih spoljnopoličkih ciljeva. EU je glavni trgovinski partner Crne Gore, a u okviru nje najviše trgovinske razmene se dešava sa Grčkom, Italijom i Nemačkom. Naime, u 2010. godini, od 17,5% udela direktnih stranih investicija u GDP-u, 76% je bilo iz zemalja Evropske unije. Osim toga, Unija je primer entiteta koji je svojim članicama obezbedio prostor mira, nivo ekonomskog prosperiteta i političke stabilnosti, uz poštovanje principa savremenih demokratskih društava i društava vladavine prava, kakav na međunarodnom planu nije viđen nikada ranije od strane organizacija tog tipa.²⁷

Makedonija je proglašena suverenom i samostalnom državom 1991. godine, nakon nacionalnog referenduma koji je usledio nakon njenog odvajanja iz SFRJ. Nakon otcepljenja dobija naziv Republika Makedonija, ali je takav naziv osporen od strane Grčke zbor spora oko teritorije, što je dovelo do grčkog trgovinskog embarga Makedoniji 1994. i 1995. godine, te je kao rešenje ovakvog sukoba Makedonija prihvatila privremeni naziv- Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, koji je zadržala do danas. Makedonija ima populaciju od oko 2 miliona ljudi od kojih većinu (64%) čine Makedonci. Albanci u Makedoniji predstavljaju najveću manjinu (25%), dok Turci i Romi čine oko 3% stanovništva.²⁸ Makedonija je parlamentarna demokratska država sa premijerom na čelu izvršne vlasti, dok predsednik ispoljava samo ograničene vlasti. Prostire se na površini od 2.571.300 hektara.

Iako Makedonija nije bila zahvaćena ratovima koji su vođeni između bivših zemalja SFRJ devedesetih godina prošlog veka, na nestabilnostuovoj zemlji u mnogome je uticalo nametanja sankcija Srbiji i Crnoj Gori, rat na Kosovu1999. godineioružani sukobiizmeđu makedonske vlastiialbanskih pobunjenika u 2001. godini koji su doveli donapetosti između vglavneetničke grupacije u zemlji i povećalerizik od nestabilnosti u Makedoniji. Osim toga, još uvek nerešen status Kosovoje dodatni i trajni izvor potencijalnih sukoba u Makedoniji.

²⁷http://www.emim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=412&Itemid=65&lang=me , pregledano 12.juna 2012., 18:03h

²⁸Makedonija vo brojki (2010)[internet]; Državen zavod za statistika RM,(2010) Skopje, str.: 7.; dostupno na: http://www.stat.gov.mk/Publikacii/MakBrojki2010web_mac.pdf , pregledano 27. aprila 2011.

Kao i u prethodnim zemljama, i u Makedoniji se tranzicija sprovodi nedovoljno efikasno i sporo, a tokom perioda od 1995. do 2001. godine prosečna stopa rasta GDP-a je bila samo 1,5%, da bi se u 2007. i 2008. godini povećala na oko 5,5%. U 2004. godini stopa nezaposlenosti u Makedoniji je iznosila 39,3% i bila je jedna od najviših u Evropi, a ona je i poslednjih godina veoma visoka i u 2009. godini iznosila je 32%.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	4,4	4,6	5	6,1	5	-0,9	1,5
Stopa nezaposlenosti (%)	39,3	37,1	32	32	35,8	32,2	32
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	210	218	220	252	277	326	330
Inflacija (%)	5	5,3	4	4,2	5,5	6	5,4

Tabela 5 : Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)

Izvor: Državen zavod za statistika RM (www.stat.gov.mk)²⁹

2. Opšte karakteristike najrazvijenijih zemalja Evropske unije

Usled vojnog i ekonomskog jačanja pojedinih država (prvenstveno SAD), čitav evropski kontinent počeo je da strepi za svoju sigurnost i ekonomski razvitak. Zato se odmah nakon II svetskog rata na ovom kontinentu javlja inicijativa pokretanja ekonomske regionalne zajednice koja je, zahvaljujući dugodecenijskom preciznom planiranju, krajem XX veka prerasla u jednu od najvećih i najmoćnijih integracija na svetu. Tako se iz Evropske ekonomske zajednice (EEZ) koja je za prioritet imala formiranje zajedničkog evropskog tržišta, 1992. godine razvila snažna integracija koja nije imala zajedničke interese samo u oblasti ekonomije, već i u mnogim drugim oblastima kao što su: spoljna i bezbednosna politika, unutrašnji poslovi država članica i njihovi pravosudni sistemi. Ova kompaktna evropska integracija postoji već skoro dve decenije pod nazivom Evropska unija (*Europe Union* – EU) i odgovorna je za stabilnu ekonomsku i političku situaciju skoro čitavog evropskog regiona.

Zarad što bolje integracije svojih članica EU već godinama razvija brojne institucije kao što su: Evropski parlament, Savet Evropske unije (Savet ministara), Evropski savet, Evropska komisija i Evropski sud, a koje planiraju, realizuju i kontrolišu sve aktivnosti Unije. EU je, zarad ostvarenja svojih mnogobrojnih ciljeva, 1993. godine oformila i svoj program stvaranja monetarne unije, što je značilo da će sve njene članice imati zajednički valutu, a s tim u vezi u okviru Unije definisano je i nekoliko finansijskih tela (Evropska centralna banka koji zajedno sa nacionalnim (narodnim) bankama čini Evropski sistem centralnih banaka) i Evropska investiciona banka, uključujući i Evropski investicioni fond. Na taj način ova integracija postala

²⁹ www.stat.gov.mk

je razgranata mreža 27 zemalja čije su državne institucije u saradnji sa mnogobrojnim institucijama EU predstavljale složen, ali i efikasan institucionalni okvir i temelje ove integracije. U okviru ove sveobuhvatne evropske integracije, države članice EU već godinama radena zajedničkim projektima i razvoju svake od njih, stvarajući najkompaktniju, jedinstvenu uniju čijem priključenju teže gotovo sve evropske zemlje koje još uvek nisu postale njene članice, uglavnom zbog sporotranzicionih procesa.

Već duži niz godina se za najuspešnije zemlje članice EU, među ostalima, smatraju Nemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo. Ove zemlje su, takođe, zajedno sa Austrijom, Belgijom, Kanadom, Francuskom, Japanom, Švedskom...itd., prema izveštaju Svetskog ekonomskog foruma³⁰ svrstane u najnapredniju – treću grupu zemalja, što ih svrstava u najstabilnije i najmoćnije zemlje sveta čiji standard se navodi kao uzor tranzicionim zemljama.

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske (u daljem radu UK) je ustavna monarhija u kojoj živi oko 61,6 miliona stanovnika³¹, i sastoji se od četiri zemlje: Engleske, Severne Irske, Škotske i Velša, koje se prostiru na površini od 243.610.000 hektara. Mnogi smatraju da je upravo specifično političko uređenje ove zemlje ključno za uspeh Velike Britanije kao visoko razvijene zemlje koja je danas šesta u svetu po veličini GDP-a koji je u 2009. godini iznosio 2183 milijarde USD, što je zapravo nešto više od 3% učešća u svetskom GDP-u, a ova zemlja je i sedma u svetu po veličini kupovne moći. Za ovako dobre ekonomske rezultate Britanije zadužena je i njena istorija, s obzirom da je ona bila prva svetska industrijska zemlja i jedan od svetski vodećih snaga tokom 19. i početkom 20. veka, pa je i pored velikih državnih i socijalnih troškova koje je zemlja pretrpela tokom dva svetska rata ona ipak ostala velika sila sa vodećim ekonomskim, kulturnim, vojnim i političkim uticajem u Evropi i svetu. Kao članica Evropske zajednice, UK je od početka formiranja EU bila njen član, a osim ove organizacije UK je i članica UN-a, NATO-a i Svetske trgovinske organizacije.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	19,4	20,72	21,1	22,3	24,5	24,8	25
Stopa nezaposlenosti (%)	4,7	4,7	5,3	5,4	5,7	5,7	7,2
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	2750	2550	2600	2630	2750	2170	2250
Inflacija (%)	1,3	1,6	2	1,7	2,3	2,7	2,7

Tabela 6 :Sistem nacionalnih računa

Izvor: Office fir National Statistics UK (www.statistics.gov.uk)³²

³⁰*The Global Competitiveness Report (2010–2011)*[internet]; World Economic Forum,(2010) Geneva, str.: 222.; dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf, pregledano 15. aprila 2011.

³¹*Doing business (2011)*[internet]; The International Bank for Reconstruction and Development;(2010) Waschinton D.C., dostupno na: <http://www.doingbusiness.org/reports>, pregledano 27. aprila 2011.

³²www.statistics.gov.uk

Na osnovu tabele 6. uočava se da je, i pored naprednog standarda koji odlikuje UK, i ova zemlja osetila posledice svetske ekonomske krize u poslednje dve godine, a koje su se u najvećoj meri odrazile na porast nezaposlenosti i pad prosečnih mesečnih zarada stanovnika. Poslednjih godina u ovoj zemlji uočljiv je i problem sa nedostatkom novca u državnom budžetu, što je uslovilo značajnije promene zakona koji se odnose na poreze i socijalnu zaštitu stanovnika, pa je tako u ovoj godini PDV povećan na 20%. Međutim, i pored ovih problema izazvanih globalnom ekonomskom krizom, ali i krizom budžetskih prihoda, UK je ostalo na samom vrhu zemalja sa najboljim standardom u Evropi i svetu. Stabilni uslovi poslovanja omogućili su ovoj zemlji da postane jedna od najtraženijih lokacija u svetu među investitorima, pa se u 2010. godini UK nalazilo na 4. mestu u svetu po uslovima poslovanja.

Nemačka je savezna republika koja se sastoji od 16 država, smeštena u središtu Evrope. Sa stanovništvom od 82,2 miliona ljudi i veličine 357.000.000 hektara, nakon Hladnog rata i nakon mirne revolucije u Istočnoj Nemačkoj, zemlja je bila ponovno ujedinjena 1990. godine. Danas je ova zemlja ključni igrač u EU sa najvišim GDP-om među svim članovima, od ukupno 3,656 milijardi USD u 2008. godini koji je u 2009. godini usled globalne ekonomske krize opao na 3,322 milijarde USD što iznosi oko 4% učešća u svetskom GDP-u.³³

S obzirom na članstvo Nemačke u EU, političke odluke u Nemačkoj se zasnivaju na nekoliko osnova: evropske institucije propisuju oko 50% nemačkih zakona, Evropska centralna banka određuje monetarnu politiku ove zemlje, Evropska komisija i Evropski parlament definišu pravila o trgovini, zajedničko tržište i poljoprivredu. Pored EU, Nemačka je članica i mnogobrojnih drugih organizacija kao što je NATO i UN. Nakon ponovnog ujedinjenja, počevši od 1990. godine Nemačka je imala jak i stabilan rast GDP-a po stanovniku, u proseku 2-3% godišnje. Nakon teške krize tokom recesije 2002. i 2003. godine nekoliko reformi uvedeno je na tržište rada i rast GDP-a je ponovo počeo, dosegnuvši 3% u 2006. godini. Od 1990. godine Nemačka je takođe uspeła da postepeno povećava svoju proizvodnost, u proseku 2% godišnje. Tako je do 2003. godine ova zemlja uz dobru politiku povećanja proizvodnosti uspeła da poveća i broj zaposlenih, kao i njihove plate. Ovakva situacija omogućila je nemačkim preduzećima, posebno onim usmerenim prema izvozu, da postanu sve više konkurentna na međunarodnoj sceni, da omoguće prodaju proizvoda po nižim cenama i veći kvalitet proizvoda. Upravo zbog toga je Nemačka poslednje decenije rangirana kao najveća zemlja izvoznica na svetu, pored Kine.

Kao što se uočava iz tabele 7. koja , Nemačka je danas velika ekonomska sila, četvrta na svetu posle SAD-a, Japana i Kine, ali ekonomski daleko najjača država Evrope. Međutim, dok je spoljna trgovina ove zemlje vrlo uspešna, lokalna tržišta doživljavaju probleme, prvenstveno zbog socijalnih beneficija, a poslednjih decenija nezaposlenost je jedan od glavnih problema u ovoj zemlji.

³³The Global Competitiveness Report (2010–2011)[internet]; World Economic Forum,(2010) Geneva, str.: 164.; dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf, pregledano 15. aprila 2011.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	19,3	20,2	21,1	22,3	23,9	23,9	24,8
Stopa nezaposlenosti (%)	10,5	10,6	11,7	7,1	9	7,8	7,7
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	2000	2100	1040	2100	2050	2150	2150
Inflacija (%)	1,3	1,6	2	1,7	2,3	2,7	2,7

Tabela 7: Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)

Izvor: Statistisches Bundesamt Deutschland (www.destatis.de)³⁴

Posmatrajući opšti standard zemalja EU, kao reprezenti srednje razvijenih zemalja evrointegracije mogu se izdvojiti Italija i Grčka, i pored činjenice da su prema kategorizaciji Svetskog ekonomskog foruma³⁵ ove zemlje, kao i Nemačka i UK, svrstane u najrazvijenije zemlje sveta.

2. EU i saradnja sa zemljama jugoistočne Evrope

Postoji opšta saglasnost da će dugoročni održiv ekonomski razvoj u jugoistočnoj Evropi biti moguć, jedino ako se zemlje ovog regiona efikasno integrišu u evropsku i svetsku privredu.

Brojne inicijative i programi EU bile su traženje rešenja problema na mestu njihovog nastanka, dakle u određenom regionu. U stvari, inicijativama i programima EU, sa svoje strane, podstiče saradnju među zemljama jugoistočne Evrope, kako bi se te zemlje približile nivou razvijenosti u EU. U pitanju su dve ključne stvari:

- EU upućuje na rešavanje problema na region jugoistočne Evrope (ukazujući na neophodnost većeg integrisanja zemalja u tom regionu, najčešće u vidu slobodne trgovine);
- Približavanje nivou razvijenosti u EU (kroz ostvarivanje zadovoljavajućih stopa rasta privrede i zaposlenosti).

Uključivanje u međunarodne privredne tokove i međunarodnu podelu rada je suštinski deo strategije privrednog razvoja Srbije, gde susedne zemlje imaju poseban značaj. Zemlje jugoistočne Evrope, a među njima i Srbija, nalaze se u fazi radikalnih društveno-ekonomskih reformi, i u meri ostvarivanja tih reformi ostvarivaće se i ti ciljevi, najpre preko Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, sve do punopravnog članstva u Uniji.

³⁴ www.destatis.de

³⁵ *The Global Competitiveness Report (2010–2011)* [internet]; World Economic Forum, (2010) Geneva, dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf, pregledano 15. aprila 2011.

Stvaranje slobodne zone trgovine, kao početni oblik integracija zemalja jugoistočne Evrope je svojevrsna priprema za buduće priključivanje EU, čemu sve te zemlje i teže. Proces liberalizacije trgovine podrazumeva takođe i uklanjanje necarinskih barijera u međusobnoj trgovinskoj razmeni. Necarinske prepreke je često teže ukloniti, jer one mogu biti skrivene u okviru raznih nacionalnih propisa, ili prakse, i često imaju veće restriktivne efekte od samih carina.

Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope predstavlja političku deklaraciju o saglasnosti i okvirni ugovor o međunarodnoj saradnji u cilju razvoja i uspostavljanja stabilnosti u regionu jugoistočne Evrope, a potpisan je u Kelnu, 1999.god. To je, u suštini, način koordinacije političkih i ekonomskih reformi i rekonstrukcije zemalja jugoistočne Evrope.

Promovišući saradnju u regionu, Pakt želi da postigne naredne ciljeve:

- Okončanje nasilja u regionu jugoistočne Evrope;
- Brži ekonomski prosperitet i razvoj;
- Izgradnju partnerstva koje se zasniva na osnovnim evropskim demokratskim vrednostima;
- Priprema za punu integraciju jugoistočne Evrope u evroatlantske strukture.

U Paktu, sem zemalja jugoistočne Evrope se nalaze i zemlje članice Unije, članice NATO-a, zemlje G-8, te međunarodne organizacije, kao što su OECD i Savet Evrope.

EU, koja ima jednu od vodećih uloga u Paktu, ima obavezu da približi zemlje jugoistočne Evrope do njihovog punopravnog članstva u Uniji. Zemlje jugoistočne Evrope koje žele članstvo u Uniji, prethodno moraju ispuniti minimalne standarde koji su vezani za:

- demokratiju i ljudska prava,
- ekonomsku rekonstrukciju i razvoj,
- odbranu.

Ugovori o stabilizaciji i pridruživanju su namenjeni za 6 zemalja jugoistočne Evrope: Albaniju, BiH, Srbiju, Hrvatsku, Makedoniju, Crnu Goru. Ispunjavanje min. standarda treba da doprinese efikasnijem procesu potpisivanja i sprovođenja Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju zemalja jugoistočne Evrope. U okviru ekonomske rekonstrukcije i razvoja, cilj je promovisanje bržeg ekonomskog razvoja i rasta poverenja u regionu jugoistočne Evrope, kako bi se ostvarila brža integracija ovih zemalja u EU i globalno tržište.

Inicijativa za liberalizaciju trgovine treba da podrži orijentaciju zemalja jugoistočne Evrope u pravcu otvaranja privrede. Zemlje tog regiona su u Briselu, 2001.god., usvojile Memorandum o liberalizaciji i olakšavanju uslova trgovine između zemalja jugoistočne Evrope. Konačan cilj ove trgovinske inicijative je stvaranje slobodne trgovinske zone u jugoistočnoj Evropi. Sporazum o slobodnoj trgovini treba da podstiče integraciju zemalja jugoistočne Evrope u strukture Unije.

Sporazumi o slobodnoj trgovini u regionu jugoistočne Evrope zaključeni suna osnovu Memoranduma o razumevanju i olakšavanju uslova trgovine, i to u okviru aktivnosti Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope. Memorandum je potpisalo osam zemalja: Albanija, BiH, Bugarska, Makedonija, Moldavija, SCG, Rumunija, Hrvatska. Liberalizacija i olakšavanje uslova trgovine između zemalja potpisnica imaju za cilj:

- o unapređivanje nacionalnih privreda i privrednog razvoja regiona;
- o ubrzanje postupka pristupanja WTO i procesa stabilizacije i pridruživanja EU;
- o povećanje sposobnosti regiona da privuče investicije;
- o podsticanje integracije zemalja potpisnica u svetsku ekonomiju.³⁶

Očekuje se da proces liberalizacije trgovine, odnosno stvaranje zone slobodne trgovine, omogući značajne političke i ekonomske prednosti, kako zemljama jugoistočne Evrope pojedinačno, tako i u tom čitavom regionu. Najvažnije prednosti zaključivanja ugovora o slobodnoj trgovini su:

- povećanje i poboljšanje razmene;
- direktan protok roba i usluga;
- povezivanje privreda u svim sektorima;
- unapređenje trgovinskih odnosa zemalja;
- ubrzanje ekonomskih odnosa zemalja;
- poštovanje međunarodnih standarda;
- jačanje konkurencije u zemlji i povećanje konkurentnosti domaćih proizvoda (usluga)...itd.

Za preduzeća u regionu jugoistočne Evrope proces liberalizacije trgovine pretpostavlja tržišne uslove poslovanja i oštru konkurenciju, što znači neophodnost podizanja tehnološkog nivoa proizvodnje, produktivnosti, efikasnosti, primene savremenog menadžmenta i marketinga.³⁷

Sve zemlje jugoistočne Evrope su do sada potpisale sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, dok su sve sem BiH dobile i status kandidata za članstvo. To znači da se region jugoistočne Evrope, a posebno Balkana “popravio” u društveno-ekonomskom i političkom smislu, te da su ispunjeni neki minimalni standardi koje zahteva Unija. EU je “stabilizaciju i pridruživanje”, kao predperiod za status kandidata, uvela upravo zbog “kritičnih” i “nestabilnih” zemalja Balkana (Srbije, BiH, Hrvatske, Crne Gore, Albanije), kako bi se na neki način “ublažile” i “sanirale” posledice rata '90.tih godina XX veka, koji je vođen u ovom regionu.³⁸

³⁶Dordević M.,(2005) *Međunarodni marketing*, Ekonomski fakultet, Kragujevac, str.:410-411.

³⁷Dordević M.,(2005) *Međunarodni marketing*, Ekonomski fakultet, Kragujevac, str.: 412.

³⁸Avramović N.,(2009) *Pravo EU*, Privredna akademija, Novi Sad, str.:164.

3.1 ITALIJA KAO RAZVIJENA ZEMLJA EU

Italija je država Evropske unije koja se nalazi u južnoj Evropi i u 2009. godini imala je 59,9 miliona stanovnika. Ova država zauzima površinu od 301.318.000 hektara i sastoji se od 20 regija (pokrajna). Ova zemlja je članica i jedna od zemalja osnivača Evropske unije, a GDP ove zemlje je u 2009. godini iznosio 2118 milijardi USD, što iznosi 2,5% učešća u svetskom GDP-u.³⁹ Dugoročno posmatrajući, mereno rastom GDP-a po stanovniku Italija se od 1960. godine nalazila među samim vrhom zemalja u svetu, ali bliži pogled proteklih 15 godina pokazuje da Italija zaostaje beležeći godišnji rast GDP-a po stanovniku od 1,29% (u periodu od 1990. do 2004. godine). Ovakav spor rast GDP-a posledica je male produktivnosti koja ne samo da se ne povećava u Italiji, već je u periodu od 2000. do 2004. godine u ovoj zemlji zabeležen i njen pad od 0,1%.

Usled ovakve situacije Italija se u poslednjih nekoliko godina suočava sa ozbiljnim problemima budžetskog deficita, a ukupan dug ove zemlje premašuje 100% ukupnog državnog GDP-a. Kao veliki problem u Italiji pojavljuje se i inflacija koja se pomalo stabilizovala nakon usvajanja evra kao monetarne valute EU. Tokom poslednjih godina, zarad poboljšanja čitavog ekonomskog sistema, Vlada ove zemlje sprovela je značajne reforme koje su uspele da smanje nezaposlenost i povećaju plate, što je samo početak dubljih reformi koje se moraju sprovesti u Italiji kako bi ona održala svoju ekonomiju i poboljšala standard.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u '000 evra po stanovniku)	18,7	19,4	20,1	21,1	21,8	22,1	22,5
Stopa nezaposlenosti (%)	8,6	8,6	7,7	7	6,2	6,8	6,7
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	1900	1950	2000	1900	1930	1750	1790
Inflacija (%)	2,7	2,3	2	2,3	1,8	3,4	3,2

Tabela 8: Sistem nacionalnih računa (deo izveštaja)
Izvor: Statistisches Bundesamt Deutschland (www.destatis.de)⁴⁰

Tabela 8. pokazuje da je i pored reformi koje se sprovode u Italiji inflacija još uvek veliki problem u ovoj zemlji, dok je nezaposlenost ovim reformama poboljšana mada se to

³⁹Ibid.

⁴⁰www.destatis.de)

odrazilo na pad prosečne plate. Veliki problem ove zemlje je i izvoz koji je u 2010. godini bio izjednačen sa uvozom pa ova zemlja ozbiljno mora poraditi na liberalizaciji svog tržišta kako bi u narednim godinama povećala svoje izvozne performanse i sprečila pojavu spoljno trgovinskog deficita.

3.2.“PROBLEMATIČNA“ GRČKA KAO ČLANICA EU

Grčka je razvijena zemlja koja se prostire na površini od 133.990.000 hektara i koja je u 2009. godini imala 11,2 miliona stanovnika. Iste godine je u ovoj zemlji zabeležen GDP od 330,8 milijarde USD, što je 0,5% od ukupnog svetskog GDP-a.⁴¹ U poslednje dve decenije EU i uvođenje evra predstavljaju glavne pokretače razvoja ove zemlje koja je još 1981.godine postala članica EU. Najveći udeo u ekonomiji Grčke imaju usluge (76%), prvenstveno turizam, industrija (15%) i poljoprivreda (14%). Tokom devedesetih godina prošlog veka u ovoj zemlji se uočava veliki napredak usled liberalizacije njenog tržišta sa ostalim zemljama, a usvajanje evra u 2002. godini je samo još više poboljšao makroekonomsku stabilnost Grčke.

U periodu od 2001. do 2008. godine prosečan godišnji porast GDP-a iznosio je 3,8% (što je duplo više od proseka u EU). Međutim, kako je ovaj porast bio zasnovan na povećanju javne i privatnepotrošnje i stambenih investicija, a ne na porastu izvoza, i kako je usvajanje evradonelo dramatičan pad kamatnih stopa što je podstaklo privatno zaduživanje, Grčka u 2009. godini zapada u ozbiljnu ekonomsku krizu i deficit budžeta. Ovakva situacija navela je Grčku da od EU i MMF-a zatraži najveći kredit u istoriji EU i u potpunosti destabilizuje svoj ekonomski sistem uvodeći nagle i drastične promene u svoju socijalnu politiku, a koje su se najviše odrazile na plate u javnom sektoru. U tabeli ispod, prikazana su kretanja glavnih makroekonomskih indikatora ove zemlje u poslednjih 5 godina koji jasno pokazuju posledice ove krize.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP po stanovniku (u'000 evra po stanovniku)	14	14,9	15,4	15,9	21	20,4	20,1
Stopa nezaposlenosti (%)	9,4	10	9,9	9,2	8,3	7,7	7,5
Prosečne mesečne neto zarade (u evrima)	1840	1870	1900	1890	1790	1780	1760
Inflacija (%)	3,6	2,9	3,5	3,3	2,9	4,1	4,5

Tabela 9:Sistem nacionalnih izveštaja (deo izveštaja)

Izvor: National Statistical Service of Greece (www.statistics.gre)⁴²

⁴¹*The Global Competitiveness Report (2010–2011)*[internet] . World Economic Forum,(2010) Geneva, str. 168. Tekst dostupan na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf (pregledano 15. aprila 2011.)

⁴²www.statistics.gre

Indikatori prikazani u tabeli 9. pokazuju da je Grčka u poslednjih nekoliko godina zapala u ozbiljnu ekonomsku krizu koja se posebno odrazila na povećanje inflacione stope, ali i pad porasta GDP-a. Posebno je zabrinjavajući i ogroman spoljno-trgovinski deficit koji premašuje 50 miliona evra. Kako bi stabilizovala svoju ekonomiju i povratila visok standard, Grčka će u narednim godinama morati da sprovede velike mere štednje i reforme svog ekonomskog sistema.

VANALIZA KONKURENTNOSTI ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE

Svetski ekonomski forum se godinama unazad bavi istraživanjem i analizom konkurentnosti određenih zemalja, i to, pre svega, poređenjem konkurentnosti zemalja na temelju GCI (globalnog indeksa konkurentnosti).

Pri utvrđivanju konkurentnosti neke zemlje, u analizi se najčešće koriste sledeći sektori:

1. Institucije
2. Infrastruktura
3. Makroekonomsko okruženje

4. Osnovno obrazovanje i zdravstvo
5. Više obrazovanje i obuka
6. Efikasnost robnog tržišta
7. Efikasnost tržišta rada
8. Razvijenost finansijskog tržišta
9. Tehnološki napredak
10. Veličina tržišta
11. Inovativnost

Posmatranjem ovih 12 sektora koje je za određivanje konkurentnosti zemlje utvrdio Svetski ekonomski forum, dolazi se do značajnih podataka o konkurentnosti zemlje, tačnije o grupama kojima pripadaju.

1. Analiza konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope u odnosu na zemlje EU primenom GCI

U tabeli 10. prikazani su rangovu zemalja reprezentata u 2010. godini za osnovne sektore. Pri tom, su rangovi dodeljivani zemljama na osnovu različitih proračuna uzimajući u obzir veliki broj faktora i angažovanje zemlje u datom sektoru. Od velike važnosti je da se napomene da su zemlje rangirane na način da veći broj ranga označava lošiju konkurentsku poziciju, a da niži brojevi označavaju veću konkurentnost zemlje. Tako, npr., ukoliko je u sektoru infrastrukture Francuska rangirana kao 8., a Bugarska kao 98., ovo će značiti da Francuska ima daleko bolju infrastrukturu od Bugarske.

<u>Naziv sektora</u>	<u>Rang GCI</u> <u>Srbija</u>	<u>Rang GCI</u> <u>BiH</u>	<u>Rang GCI</u> <u>Makedonija</u>	<u>Rang GCI</u> <u>UK</u>	<u>Rang GCI</u> <u>Nemačka</u>	<u>Rang GCI</u> <u>Grčka</u>	<u>Rang GCI</u> <u>Italija</u>
<u>Institucije</u>	<u>120</u>	<u>126</u>	<u>80</u>	<u>17</u>	<u>13</u>	<u>84</u>	<u>92</u>
<u>Infrastruktura</u>	<u>93</u>	<u>98</u>	<u>91</u>	<u>8</u>	<u>2</u>	<u>42</u>	<u>31</u>
<u>Makroekonomsko</u> <u>okruženje</u>	<u>109</u>	<u>81</u>	<u>47</u>	<u>56</u>	<u>23</u>	<u>123</u>	<u>76</u>
<u>Primarno obrazovanje</u> <u>i zdravstvo</u>	<u>50</u>	<u>89</u>	<u>69</u>	<u>19</u>	<u>25</u>	<u>40</u>	<u>26</u>

<u>Više obrazovanje i obuka</u>	<u>74</u>	<u>88</u>	<u>72</u>	<u>18</u>	<u>19</u>	<u>42</u>	<u>47</u>
<u>Efikasnost robnog tržišta</u>	<u>125</u>	<u>127</u>	<u>57</u>	<u>22</u>	<u>21</u>	<u>94</u>	<u>68</u>
<u>Efikasnost tržišta rada</u>	<u>102</u>	<u>94</u>	<u>71</u>	<u>8</u>	<u>70</u>	<u>125</u>	<u>118</u>
<u>Razvijenost finansijskog tržišta</u>	<u>94</u>	<u>113</u>	<u>87</u>	<u>25</u>	<u>36</u>	<u>93</u>	<u>101</u>
<u>Tehnološki napredak</u>	<u>80</u>	<u>85</u>	<u>64</u>	<u>8</u>	<u>10</u>	<u>46</u>	<u>43</u>
<u>Veličina tržišta</u>	<u>72</u>	<u>93</u>	<u>106</u>	<u>6</u>	<u>5</u>	<u>39</u>	<u>9</u>
<u>Poslovnost</u>	<u>125</u>	<u>115</u>	<u>96</u>	<u>9</u>	<u>3</u>	<u>74</u>	<u>23</u>
<u>Inovativnost</u>	<u>88</u>	<u>120</u>	<u>97</u>	<u>14</u>	<u>8</u>	<u>79</u>	<u>50</u>
<u>UKUPNI RANG</u>	<u>96</u>	<u>102</u>	<u>79</u>	<u>12</u>	<u>5</u>	<u>83</u>	<u>48</u>

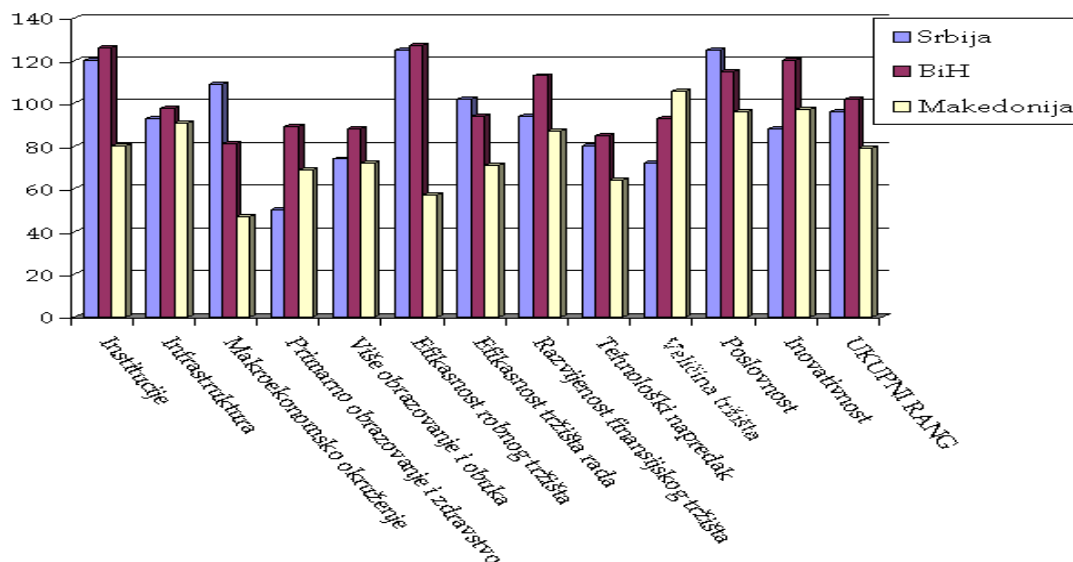
Tabela 10: Globalni izveštaj konkurentnosti 2010-2011

Izvor:: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁴³

Ukoliko se posmatra prva grupa zemalja, odnosno zemlje jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope), uočava se da najbolji rang ima Makedonija, što znači da je ona u 2010.god. bila najkonkurentnija zemlja među ove tri reprezentativne zemlje sa Balkana. Takođe se uočava da su ove zemlje skoro u svim sektorima visoko rangirane što znači da su one u navedenim sektorima veoma nekonkurentne. Srbija je najbolji rang zauzela u sektoru primarnog obrazovanja i zdravstva, Makedonija u sektoru makroekonomskog okruženja, dok je BiH u svim sektorima zabeležila veoma visoke rangove i samim tim bila najlošije rangirana zemlja među ove tri, ali i među svim navedenim zemljama.

Na grafiku 1. prikazani su svi rangovi GCI po sektorima za ove tri zemlje jugoistočnog Balkana.

⁴³ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

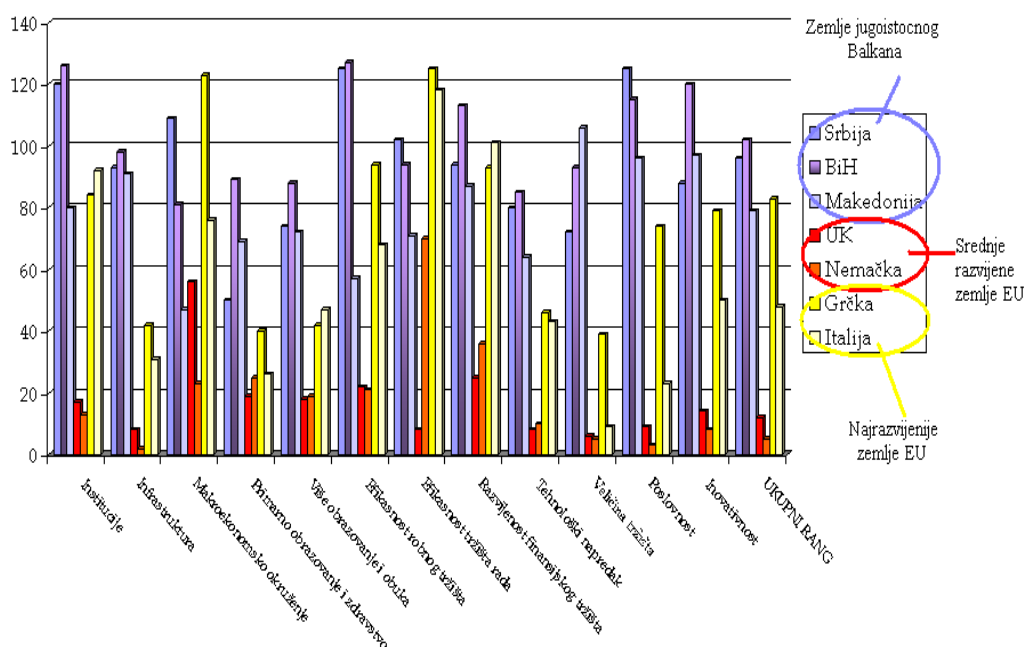

Grafik 1 : Rangovi zemalja Srbije , BiH i Makedonije(GCI po sektorima)

Izvor:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁴⁴

Sa grafika se uočava da BiH skoro u svim sektorima ima najveći rang GCI, osim u sektoru makroekonomskog okruženja, efikasnosti tržišta rada i veličine tržišta, dok najmanje rangove u većini sektora zauzima Makedonija što je svrstava u najkonkurentniju zemlju među ove tri. Ukoliko se, pak, grafički porede GCI rangovi svih analiziranih zemalja jasno se može uočiti koja od njih je najkonkurentnija, što je prikazano sledećim grafikom:

⁴⁴isto

Grafik 2 : Komparativna analiza zemalja jugoistočnog Balkana , srednje razvijenih I nerazvijenih zemalja EU (GCI po sektorima)

Izvor: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁴⁵

Grafik 2. pokazuje velika odstupanja između ove tri grupe zemalja. Jasno je da su razvijene zemlje vodeće u skoro svim sektorima u odnosu na srednje razvijene I nerazvijene , što se sa grafika može uočiti .Takođe se može konstatovati da ova odstupanja i nisu toliko uočljiva ukoliko se posmatraju zemlje jugoistočnog Balkana i srednje razvijene zemlje EU, a posebno Grčka koja je u pojedinim sektorima, kao što je makroekonomsko okruženje i efikasnost tržišta rada, rangirana lošije od zemalja jugoistočnog Balkana. Ovakva situacija posledica je spomenute finansijske krize koja se poslednjih godina odigrava u ovoj zemlji i neadekvatnog investicionog i budžetskog plana grčke Vlade koji ozbiljno prete da ugroze konkurentnost ove zemlje na međunarodnom tržištu.

Posmatrajući tabele i indikatore mikrokonkurentnosti u njima, može se steći jedna površna slika o prosperitetu analiziranih zemalja i regiona. Tako se već u ovoj analizi može ustanoviti da reprezenti jugoistočnog Balkana (Srbija, BiH i Makedonija) gotovo po svim indikatorima mikrokonkurentnosti zaostaju za razvijenim zemljama EU. Tako je, recimo, prosečni GDP po stanovniku⁴⁶ u zemljama jugoistočnog Balkana u 2010. godini iznosio 4,5 evra,

⁴⁵Isto

⁴⁶Prosečni GDP po stanovniku za zemlje jugoistočnog Balkana izračunat je kao srednja vrednost GDP-a po stanovniku za 3 reprezentativne zemlje

dok je u razvijenim zemljama on iznosio 24,9 evra. Isto tako uočava se i drastična razlika u stopi nezaposlenosti između ovih grupa zemalja, pa je tako u 2010. godini ona za zemlje jugoistočnog Balkana (kao i jugoistočne Evrope) iznosila 25,3%, dok je za najrazvijenije zemlje EU ona iznosila svega 7,7%.

Već je prikazano da rangovi ovih zemalja za 12 sektora koje je izabrao Svetski ekonomski forum međusobno odstupaju. U nastavku rada će tabelarnim prikazom biće predstavljeni GCI indikatori za sektore i pojedine podsektore u ovim zemljama za 2008. i 2010. godinu.

Naziv sektora	Rang GCI po godinama Srbija		Rang GCI po godinama BiH		Rang GCI po godinama Makedonija		Rang GCI po godinama UK		Rang GCI po godinama Nemačka	
	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.
Institucije	108	120	123	126	90	80	25	17	14	13
Poverenje u političare	109	99	125	100	96	68	36	55	21	29
Organizovani kriminal	97	111	130	94	104	92	66	39	31	28
Infrastruktura	102	93	123	98	89	91	18	8	1	2
Kvalitet opšte infrastrukture	119	122	127	139	93	89	24	33	3	9
Kvalitet puteva	115	123	131	137	83	99	24	35	4	5
Makroekonomsko okruženje	86	109	57	81	31	47	58	56	40	23
Bilans vladinog budžeta	54	73	79	74	52	45	105	117	58	26
Inflacija	84	115	10	14	28	9	35	54	32	20
Primarno obrazovanje i zdravstvo	46	50	82	89	55	69	19	19	24	25
Kvalitet osnovnog obrazovanja	62	62	57	50	59	68	28	27	36	36
Rasprosteranjenost HIV-a	55	44	26	4	77	46	63	54	16	12
Više obrazovanje i obuka	70	74	109	88	73	72	18	18	21	19
Stopa upisa visokog	56	49	73	70	69	58	26	35	43	52

obrazovanja										
Obim obuke zaposlenih	121	130	126	136	83	119	22	28	14	8
Efikasnost robnog tržišta	115	125	123	127	98	57	19	22	15	21
Intenzitet lokalne konkurencije	128	131	98	133	107	96	10	8	1	2
Efektivnost anti-monopolskih propisa	129	137	134	125	107	94	15	8	2	3
Efikasnost tržišta rada	66	102	85	94	113	71	8	8	58	70
Plate i produktivnost	93	91	129	129	79	51	32	25	51	43
Odliv mozgova	131	136	119	138	126	126	25	10	26	31
Razvijenost finansijskog tržišta	89	94	86	113	83	87	5	25	19	36
Dostupnost finansijskih usluga	122	111	120	119	99	122	9	5	14	8
Jednostavnost pristupa kreditima	85	91	96	102	113	122	9	74	46	69
Tehnološki napredak	61	80	109	85	83	64	8	8	18	10
Dostupnost poslednjih tehnologija	120	117	123	116	112	80	10	15	8	17
Internet korisnici	64	54	54	59	77	42	14	9	30	14
Veličina tržišta	65	72	92	93	104	106	6	6	4	5
Indeks veličine domaćeg tržišta	61	65	86	91	103	108	6	6	5	5
Indeks veličine stranog tržišta	84	85	103	97	101	98	8	6	3	3
Poslovnost	100	125	125	115	107	96	17	9	1	3
Kvalitet domaćih snabdevača	109	107	113	112	94	83	23	30	2	3
Kontrola međunarodne distribucije	102	120	130	130	78	80	13	19	2	2
Inovativnost	70	88	128	120	99	97	17	14	8	8
Kvalitet naučno-	49	56	128	104	95	71	7	3	6	6

istraživačkih institucija										
Dostupnost inženjera i naučnika	50	92	100	115	70	95	32	29	26	27

Tabela 11 :Globalni izveštaj konkurentnosti

Izvori:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁴⁷

Tabela 11. prikazuje pomeranja rangova zemalja u izveštajima Svetskog ekonomskog foruma u periodu od 2008. do 2010. godine. Pritom su crvenom bojom označeni svi oni rangovi koji su u ovom periodu zabeležili povećanje, odnosno pogošanje svoje pozicije merene GCI-om, dok su zelenom bojom označeni rangovi koji su u napomenutom periodu zabeležili smanjenje, odnosno poboljšanje svoje pozicije u ovim izveštajima, merene GCI-om. Zatim su crvenom i zelenom bojom markirani oni sektori i podsektori u kojima su sve zemlje izabrane grupe u ovom periodu doživele porast odnosno pad u rangovima. Na osnovu ovako tabelarno prikazanih rangova i uočavanja promena u napomenutom periodu može se doći do sledećih zaključaka:

- ✓ U institucionalnom sektoru najrazvijenije zemlje EU su u periodu 2008. – 2010. godina bile mnogo bolje kotirane po rangui GCI u odnosu na zemlje jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope). Takođe, u ovom sektoru su u prethodne tri godine zabeležena značajnija poboljšanja u najnaprednijim zemljama EU, i pored toga što je generalno gledano poverenje naroda u političare u ovim zemljama opalo. Sa druge strane, u zemljama jugoistočnog Balkana ovo poverenje je poboljšano, mada je još uvek na nezavidnom nivou. U najrazvijenijim zemljama EU takođe se uočava i pad organizovanog kriminala, dok je situacija u prvoj grupi zemalja jako alarmantna i sve tri zemlje reprezenti ove grupe su visoko kotirane u ovoj oblasti uz nepostojanje naznaka za poboljšanjem svog ranga.
- ✓ U okviru sektora infrastrukture razlika između rangova ove dve grupe zemalja još je uočljivija, pa se tako rangovi zemalja jugoistočnog Balkana nalaze na samom začelju liste zemalja, dok su najrazvijenije zemlje EU u ovom sektoru veoma dobro kotirane. Generalno posmatrajući po grupama zemalja u ovom sektoru u poslednje 3 godine nisu zabeležena vidna poboljšanja ili pogoršanja, osim ukoliko se ne posmatraju u tabeli navedeni podsektori u kojima su i jedna i druga grupa zemalja zabeležile nazadovanje u rangovima i pogoršale svoje pozicije u periodu 2008. – 2010. godina, posebno što se kvaliteta puteva tiče.
- ✓ U sektoru makroekonomskog okruženja odstupanja rangova GCI ove dve grupe zemalja nije toliko uočljivo kao što je to bio slučaj u prethodna dva sektora. I u ovom slučaju su najrazvijenije zemlje EU bolje kotirane, ali se u poslednje tri godine uočava poboljšanje njihovih rangova u ovom sektoru, dok je kod zemalja jugoistočnog Balkana situacija obrnuta pa je ovde uočljivo značajno pogoršanje rangova ovih zemalja u poslednje tri godine.

⁴⁷ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

- ✓ I u slučaju primarnog obrazovanja i zdravstva najrazvijenije zemlje EU bolje su rangirane, s tim što ni u ovom sektoru razlike u rangovima ove dve grupe zemalja nisu drastično velike. U poslednje tri godine u obe grupe zemalja prisutna su pogoršanja rangova GCI, dok su obe grupe zemalja zabeležile napredke u podsektoru rasprostranjenosti HIV-a u ovim regionima.
- ✓ Što se višeg i visokog obrazovanja tiče, kao i obučavanja, i u ovom sektoru najnaprednije zemlja EU bolje su kotirane, a drastična odstupanja rangova GCI uočavaju se prvenstveno u sektoru obima obuke zaposlenih. Ovakvu situaciju pogoršavaju i veoma velika pogoršanja u rangovima zemalja Balkana u ovoj oblasti u poslednje tri godine. Za razliku od obuke zaposlenih, visoko obrazovanje je u zemljama Balkana poslednjih godina u poletu i beleži znatna poboljšanja u rangovima GCI, te na taj način ovakva situacija u skorije vreme može da dovede do preuzimanja bolje pozicije ovih zemalja u ovom sektoru u odnosu na najrazvijenije zemlje EU.
- ✓ I u sektoru tržišta rada i robnog tržišta zemlje jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope) daleko zaostaju po rangovima GCI od najrazvijenijih zemalja EU, nebeležeći značajnije promene poslednjih godina. Najdrastičnije razlike u rangovima između ove dve grupe uočavaju se u oblastima kao što su odliv mozgova i efektivnost anti-monopolskih propisa koji su u zemljama Balkana jako loše rangirani.
- ✓ Razvijenost finansijskog tržišta je prema kretanjima GCI-a u obe grupe zemalja poslednjih godina u padu, o čemu govori porast rangova GCI u obe grupe zemalja u periodu 2008. – 2010. godina. Porast rangova u obe grupe zemalja je posebno uočljiv u oblasti jednostavnosti pristupa kreditima, i ovakav trend će u budućnosti moći da doprinese smanjivanju razlike u rangovima GCI po kriterijumu razvijenosti finansijskog tržišta. Takođe se uviđa da su finansijske usluge mnogo dostupnije u najrazvijenijim zemljama EU u odnosu na zemlje jugoistočnog Balkana u kojima je ovaj kriterijum veoma visoko rangiran.
- ✓ Što se tehnološkog napretka tiče, i u ovom slučaju balkanske zemlje zaostaju za najrazvijenijim zemljama EU, te su njihovi rangovi GCI na samom začelju zemalja i veoma se visoko kotiraju. Situacija je posebno kritična u sektoru dostupnosti poslednjih i najmodernijih tehnologija, te su svesne ove situacije u poslednje tri godine balkanske zemlje uspele da poboljšaju svoj GCI rejting, dok se kod najrazvijenijih zemalja EU u ovom periodu uočio manji pad rangova i pogoršanje situacije u ovom sektoru.
- ✓ I po veličini tržišta GCI najrazvijenijih zemalja EU je bolje kotiran, a situaciju pogoršava i činjenica da se GCI rangovi zemalja jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope) poslednjih godina povećavaju i pogoršavaju poziciju ovog regiona u ovom sektoru. Ovakvoj situaciji najviše je doprinelo pogoršanje situacije na domaćem tržištu na kome se poslednjih godina sve više smanjuje učešće domaćih preduzeća, te rang GCI po ovom kriterijumu za zemlje jugoistočnog Balkana sve više raste.

- ✓ Poslovnost je još jedan od sektora u kome jugoistočno-balkanske (jugoistočno-evropske) zemlje zaostaju za najrazvijenijima u EU, pa su tako razlike u rangovima GCI ovih grupa zemalja drastične. Olakšavajuća okolnost je činjenica da kvalitit domaćih snabdevača na Balkanu poslednjih godina raste o čemu govori smanjenje rangova GCI, dok se GCI rangovi po ovom kriterijumu u najrazvijenijim zemljama EU poslednjih godina povećavaju.
- ✓ I u oblasti inovativnosti jugoistočne zemlje Balkana (jugoistočne zemlje Evrope) zaostaju za najrazvijenijim zemljama EU, zauzimajući visoke rangove GCI prema izveštajima Svetskog ekonomskog foruma. Situacija je posebno kritična kod kvaliteta naučno-istraživačkih institucija u kojima pojedine zemlje, kao što je BiH zauzimaju 104. mesto, dok rangovi najrazvijenijih zemalja EU u ovoj kategoriji ne premašuju 7. Čak i sektori koji se ne kotiraju tako loše, a koji su vezani za inovacije, kao što je dostupnost naučnika, poslednjih godina u zemljama jugoistočnog Balkana beleže pogoršanja i rast GCI rangova.

<i>Naziv sektora</i>	<i>Rang GCI Zemlje jugoistočnog Balkana</i>	<i>Rang GCI Najrazvijenije zemlje EU</i>
<i>Institucije</i>	109	15
Poverenje u političare	89	42
Organizovani kriminal	99	34
<i>Infrastruktura</i>	94	5
Kvalitet opšte infrastrukture	117	21
Kvalitet puteva	120	20
<i>Makroekonomsko okruženje</i>	79	40
Bilans vladinog budžeta	64	72
Inflacija	46	37
<i>Primarno obrazovanje i zdravstvo</i>	69	22
Kvalitet osnovnog obrazovanja	60	32
Rasprostranjenost HIV-a	31	33
<i>Više obrazovanje i obuka</i>	78	19
Stopa upisa visokog obrazovanja	59	44
Obim obuke zaposlenih	128	18
<i>Efikasnost robnog tržišta</i>	103	22

Intenzitet lokalne konkurencije	120	5
Efektivnost anti-monopolskih propisa	119	6
<i>Efikasnost tržišta rada</i>	89	39
Plate i produktivnost	90	34
Odliv mozgova	133	21
<i>Razvijenost finansijskog tržišta</i>	98	31
Dostupnost finansijskih usluga	117	7
Jednostavnost pristupa kreditima	105	72
<i>Tehnološki napredak</i>	76	9
Dostupnost poslednjih tehnologija	104	16
Internet korisnici	52	12
<i>Veličina tržišta</i>	90	6
Indeks veličine domaćeg tržišta	88	6
Indeks veličine stranog tržišta	93	5
<i>Poslovnost</i>	112	6
Kvalitet domaćih snabdevača	101	17
Kontrola međunarodne distribucije	110	11
<i>Inovativnost</i>	102	11
Kvalitet naučno-istraživačkih institucija	77	5
Dostupnost inženjera i naučnika	101	28

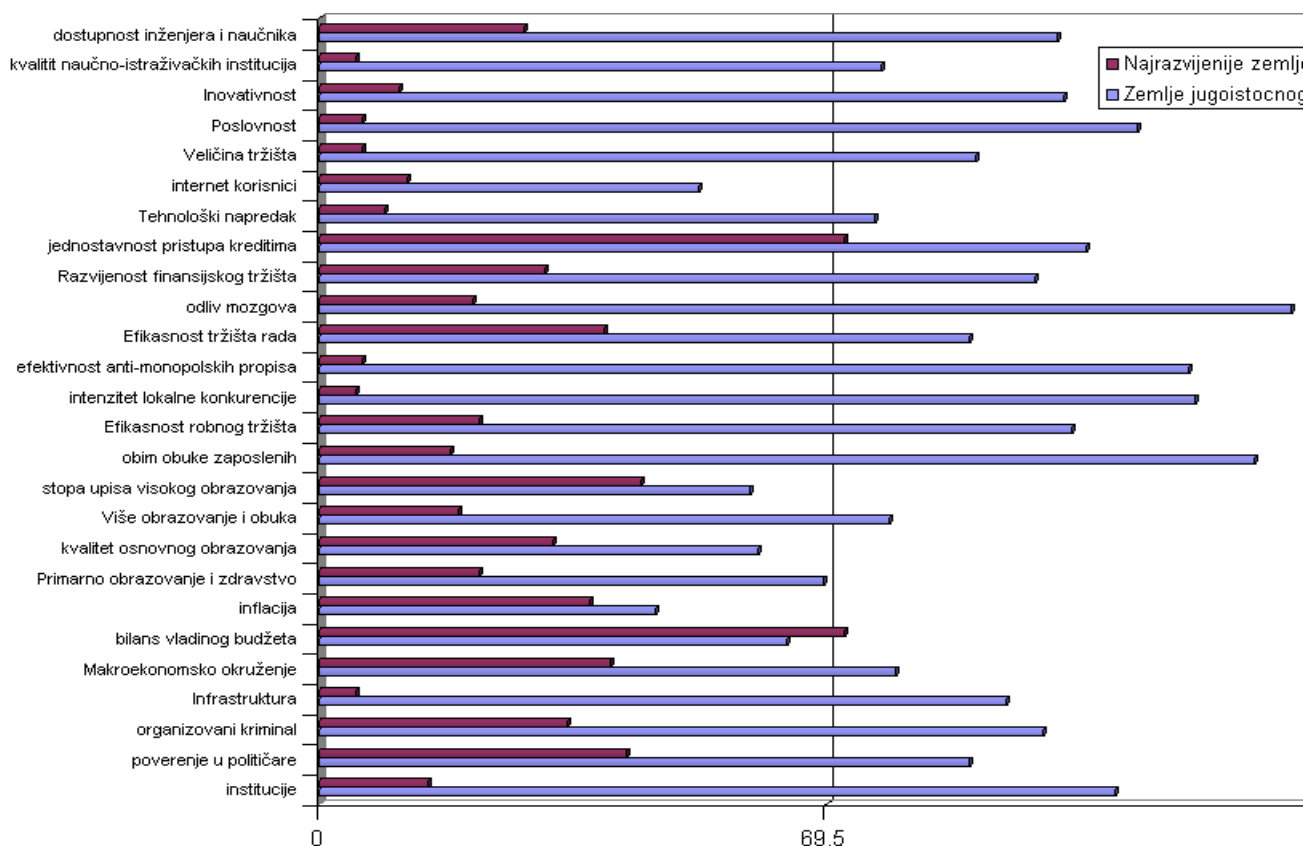
Tabela 12 :Globalni izveštakj konkurentnosti 2008-2009.

Izvor:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁴⁸

Pošto je u izveštaju Svetskog ekonomskog foruma rangirano 139 zemalja, u prethodnoj tabeli su sivom bojom označeni svi oni rangovi koji se nalaze iznad proseka koji u ovom slučaju iznosi 69,5, dok su žutom označeni rangovi koji se nalaze ispod ovog proseka. Iz tabele 12 se uočava da su u svim sektorima i podsektorima,osim podsektora koji se odnosi na bilans Vladinog budžeta, najrazvijenije zemlje EU bolje rangirane od zemalja jugoistočnog Balkana. Takođe se najrazvijenije zemlje EU po rangui GCI nalaze ispod prosečne vrednosti, što znači da su u svim sektorima konkurentne. Izuzetak su podsektori koji se odnose na spomenuti bilans Vladinog

⁴⁸http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

budžeta i jednostavnost pristupa kreditima gde su ove zemlje rangirane kao 72. – koliko iznosi prosečna vrednosti GCI rangova zemalja reprezentata za ove sektore. Kod zemalja jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope) situacija je različita, pa su tako srednji rangovi GCI u većini kategorija iznad proseka, što govori o izrazitoj nekonkurentnosti ovog regiona. Izuzetak je sektor primarnog obrazovanja i zdravstva u kome se ovaj region po srednjoj vrednosti GCI kotira kao 69. Grafički su srednje vrednosti rangova GCI po sektorima za ove dve grupe zemalja prikazane na grafiku 3.:

Grafik 3:Komparativna analiza najrazvijenih zemalja i zemalja jugoistočnog Balkana (GCI po sektorima)

Izvor:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁴⁹

Grafik 3. i vizuelno potvrđuje gore iznete zaključke, jer se uočava da su vrednosti srednjeg ranga GCI za skoro sve sektore zemalja jugoistočnog Balkana iznad crte koja označava prosek (69,5).

⁴⁹http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

2. Komparativna analiza konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope u odnosu na srednje razvijene zemlje EU primenom GCI

Ukoliko se posmatraju tabele prikazane gore i indikatori mikrokonkurentnosti u njima, može se ustanoviti da reprezenti jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope: Srbija, BiH i Makedonija) ne odstupaju mnogo od zemalja koje predstavljaju srednje razvijene zemlje EU. Tako je, recimo, prosečni realni rast GDP-a u odnosu na prethodnu godinu u zemljama jugoistočnog Balkana u 2010. godini iznosio 1,7%, dok je u razvijenim zemljama on iznosio 1,8%. Kod GDP-a po stanovniku situacija je nešto drugačija s obzirom da je prosečan GDP po stanovniku u 2010. godini u zemljama jugoistočnog Balkana iznosio 4,6 evra, dok je u srednje razvijenim zemljama EU iznosio 21,3 evra, te se ovde već mogu uočiti veća odstupanja između ove dve grupe zemalja. Isto tako uočava se i veća razlika u stopi nezaposlenosti između ovih grupa zemalja, pa je tako u 2010. godini ona za zemlje jugoistočnog Balkana iznosila 25,3%, dok je za srednje razvijene zemlje EU ona iznosila svega 7,1%. I pored ne tako uočljivih razlika, uzimajući u obzir i razliku u prosečnoj mesečnoj plati od 1400 evra između ove dve grupe zemalja, ovi podaci ipak govore o boljem standardu koji se uočava u srednje razvijenim zemljama EU i o zaostajanju jugoistočno-balkanskog regiona u odnosu na njih.

Kako bi se detaljnije uporedilo stanje i konkurentnost ove dve grupe zemalja, u nastavku rada će tabelarnim prikazom biti predstavljeni GCI indikatori za sektore i pojedine podsektore u ovim zemljama za 2008. i 2010. god.

Naziv sektora	Rang GCI po godinama Srbija		Rang GCI po godinama BiH		Rang GCI po godinama Makedonija		Rang GCI po godinama Italija		Rang GCI po godinama Grčka	
	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.
Institucije	108	120	123	126	90	80	84	92	58	84
Poverenje u političare	109	99	125	100	96	68	92	110	65	93
Organizovani kriminal	97	111	130	94	104	92	124	130	35	56
Infrastruktura	102	93	123	98	89	91	54	31	45	42
Kvalitet opšte infrastrukture	119	122	127	139	93	89	73	73	49	58
Kvalitet puteva	115	123	131	137	83	99	55	54	47	57
Makroekonomsko okruženje	86	109	57	81	31	47	100	76	106	123

Bilans vladinog budžeta	54	73	79	74	52	45	86	66	99	138
Inflacija	84	115	10	14	28	9	21	29	49	42
Primarno obrazovanje i zdravstvo	46	50	82	89	55	69	30	26	40	40
Kvalitet osnovnog obrazovanja	62	62	57	50	59	68	45	47	63	71
Rasprostranjenost HIV-a	55	44	26	4	77	46	31	36	29	19
Više obrazovanje i obuka	70	74	109	88	73	72	44	47	38	42
Stopa upisa visokog obrazovanja	56	49	73	70	69	58	26	24	17	17
Obim obuke zaposlenih	121	130	126	136	83	119	109	127	81	105
Efikasnost robnog tržišta	115	125	123	127	98	57	62	68	64	94
Intenzitet lokalne konkurencije	128	131	98	133	107	96	104	84	52	77
Efektivnost anti- monopolskih propisa	129	137	134	125	107	94	59	93	50	72
Efikasnost tržišta rada	66	102	85	94	113	71	126	118	116	125
Plate i produktivnost	93	91	129	129	79	51	131	124	103	118
Odliv mozgova	131	136	119	138	126	126	71	92	63	103
Razvijenost finansijskog tržišta	89	94	86	113	83	87	91	101	67	93
Dostupnost finansijskih usluga	122	111	120	119	99	122	70	82	52	64
Jednostavnost pristupa kreditima	85	91	96	102	113	122	87	113	71	76
Tehnološki napredak	61	80	109	85	83	64	93	43	59	46
Dostupnost poslednjih tehnologija	120	117	123	116	112	80	63	73	62	59
Internet korisnici	64	54	54	59	77	42	22	45	66	50

Veličina tržišta	65	72	92	93	104	106	9	9	33	39
Indeks veličine domaćeg tržišta	61	65	86	91	103	108	10	10	27	31
Indeks veličine stranog tržišta	84	85	103	97	101	98	12	14	52	57
Poslovnost	100	125	125	115	107	96	21	23	66	74
Kvalitet domaćih snabdevača	109	107	113	112	94	83	26	35	61	68
Kontrola međunarodne distribucije	102	120	130	130	78	80	30	43	55	61
Inovativnost	70	88	128	120	99	97	53	50	63	79
Kvalitet naučno- istraživačkih institucija	49	56	128	104	95	71	99	65	73	88
Dostupnost inženjera i naučnika	50	92	100	115	70	95	45	54	17	21

Tabela13 :Globalni izveštaj konkurentnosti 2010-2011

Izvori:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

Tabela 13. prikazuje pomeranja rangova zemalja u izveštajima Svetskog ekonomskog foruma u periodu od 2008. do 2010. godine. Pritom su, kao što je to izvršeno i u prethodnoj analizi, crvenom bojom označeni svi oni rangovi koji su u ovom periodu zabeležili povećanje, odnosno pogoršanje svoje pozicije merene GCI-om, dok su zelenom bojom označeni rangovi koji su u napomenutom periodu zabeležili smanjenje, odnosno poboljšanje svoje pozicije u ovim izveštajima, merene GCI-om. Zatim su crvenom i zelenom bojom markirani oni sektori i podsektori u kojima su sve zemlje izabrane grupe u ovom periodu doživele porast odnosno pad u rangovima. Na osnovu ovako tabelarno prikazanih rangova i uočavanja promena u napomenutom periodu može se doći do sledećih zaključaka:

- ✓ U institucionalnom sektoru srednje razvijene zemlje EU su u periodu 2008. – 2010. godine bile nešto bolje kotirane po rangju GCI u odnosu na zemlje jugoistočnog Balkana. U ovom sektoru su u prethodne tri godine zabeležena vidna pogoršanja u srednje razvijenim zemljama EU, a povećanje u rangovima GCI u ovom periodu uočljivo je u podsektorima porasta kriminala i poverenja građana u političare. Za razliku od ove grupe zemalja, u zemljama jugoistočnog Balkana poverenje u političare je u poslednje tri godine poraslo, pa je rang GCI u ovoj oblasti u 2010. godini smanjen.
- ✓ U okviru sektora infrastrukture razlika između rangova ove dve grupe zemalja je nešto uočljivija i u ovom sektoru srednje razvijene zemlje EU dosta prednjače nalazeći se po GCI rangju na sredini liste zemalja, dok se rangovi zemalja jugoistočnog Balkana nalaze na

samom začelju liste. Generalno posmatrajući po grupama zemalja u ovom sektoru u poslednje tri godine zabeležena su vidna poboljšanja infrastrukture srednje razvijenih zemalja EU, dok su zemlje jugoistočnog Balkana pogoršale svoj već visok GCI rang u pogledu kvaliteta puteva.

- ✓ Sektor makroekonomskog okruženja je jedan od retkih u kojem zemlje jugoistočnog Balkana prednjače u odnosu na srednje razvijene zemlje EU, mada su u poslednje tri godine u ovom regionu uočeni porasti GCI rangova u ovom sektoru. Zemlje jugoistočnog Balkana su prema GCI rangui bolje kotirane i u oblasti bilansa Vladinog budžeta, dok su u pogledu inflacije ove dve grupe zemalja imala približno iste rangove.
- ✓ I u slučaju primarnog obrazovanja i zdravstva srednje razvijene zemlje EU bolje su rangirane, s tim što ni u ovom sektoru razlike u rangovima ove dve grupe zemalja nisu drastično velike. U poslednje tri godine u zemljama jugoistočnog Balkana beleže se pogoršanja u ovom sektoru, a pogoršanja se beleže i u podsektoru kvaliteta osnovnog obrazovanja u srednje razvijenim zemljama EU koje ozbiljno pretili da naruši kvalitet obrazovanja u ovom regionu i da rangove GCI između ove dve grupe zemalja u ovom sektoru gotovo izjednači.
- ✓ Što se višeg i visokog obrazovanja tiče, kao i obučavanja, i u ovom sektoru srednje razvijene zemlje EU bolje su kotirane, dok su u podsektoru obima obuke zaposlenih rangovi ovih grupa zemalja gotovo izjednačeni nalazeći se na začelju liste zemalja. Ovako lošu situaciju u obučavanju pogoršava i činjenica da su u obe grupe zemalja u poslednje tri godine uočena pogoršanja GCI rangova i još veće nazadovanje u ovom sektoru. Srednje razvijene zemlje EU u poslednje tri godine beleže porast rangova u sektoru višeg obrazovanja i obuke, dok je stopa upisa visokog obrazovanja u zemljama jugoistočnog Balkana u istom periodu poboljšana.
- ✓ U sektoru robnog tržišta zemlje jugoistočnog Balkana zaostaju po rangovima GCI od srednje razvijenih zemalja EU, nebeležeći značajnije promene poslednjih godina. U poslednje tri godine rangovi srednje razvijenih zemalja EU u ovom sektoru su povećani, što je posledica ozbiljnih ekonomskih potresa koji su se desili, i još uvek se dešavaju, u nekima od ovih zemalja kao što je Grčka. I u podsektoru intenziteta lokalne konkurencije i efikasnosti anti-monopolskih propisa srednje razvijene zemlje EU zauzimaju manji rang, s tim što ova odstupanja između ove dve grupe zemalja nisu toliko velika, a u budućnosti postoji ozbiljna tendencija da se ona još više smanje s obzirom da su uočljiva pogoršanja GCI ranga u sektoru efikasnosti anti-monopolskih propisa u srednje razvijenim zemljama EU.
- ✓ Zemlje jugoistočnog Balkana bolje su kotirane po rangui GCI što se efikasnosti tržišta rada tiče, ali zauzimaju mnogo veću vrednost ranga u kategoriji odliva mozgova. Iako bolje kotirane po rangui GCI u kategoriji odliva mozgova, situacija sa odlaskom školovanih ljudi

ni u srednje razvijenim zemljama EU nije na zavidnom nivou s obzirom da su GCI vrednosti za ovaj sektor visoke i da se u poslednje tri godine pogoršavaju.

- ✓ Razvijenost finansijskog tržišta je prema kretanjima GCI-a u obe grupe zemalja poslednjih godina u padu, o čemu govori porast rangova GCI u obe grupe zemalja u periodu 2008. – 2010. godina. Porast rangova u obe grupe zemalja je posebno uočljiv u oblasti jednostavnosti pristupa kreditima. Pored činjenica da su zemlje jugoistočnog Balkana i srednje razvijene zemlje EU gotovo izjednačene u rangovima kada je razvijenost finansijskog tržišta u pitanju, uviđa se da su, i pored ove činjenice, finansijske usluge dostupnije u srednje razvijenim zemljama EU.
- ✓ Što se tehnološkog napretka tiče, u ovom slučaju balkanske zemlje blago zaostaju za srednje razvijenim zemljama EU koje u poslednje tri godine beleže poboljšanje u ovom sektoru. Tako je i dostupnost poslednjih tehnologija u srednje razvijenim zemljama EU veća, s tim što zemlje jugoistočnog Balkana u poslednje tri godine beleže poboljšanje rangova GCI po ovom kriterijumu.
- ✓ Po veličini tržišta GCI srednje razvijene zemlje EU su mnogo bolje kotirane od zemalja jugoistočnog Balkana koje i na već kritične rangove u poslednje tri godine beleže pogoršanja u ovom sektoru. Ovakvu situaciju pogoršava i činjenica da se GCI rangovi zemalja jugoistočnog Balkana poslednjih godina povećavaju i pogoršavaju poziciju ovog regiona u veličini domaćeg tržišta.
- ✓ Poslovnost je još jedan od sektora u kome jugoistočno-balkanske zemlje zaostaju za srednje razvijenim zemljama EU, a razlike u rangovima GCI ovih zemalja veoma su velike. Olakšavajuća okolnost je činjenica da kvalitet domaćih snabdevača na Balkanu poslednjih godina raste o čemu govori smanjenje rangova GCI, dok se GCI rangovi po ovom kriterijumu u srednje razvijenim zemljama EU poslednjih godina povećavaju, a povećavaju se rangovi ovih zemalja i u sektoru kontrole međunarodne distribucije u kome ove zemlje opet veoma dominiraju u odnosu na zemlje na Balkanu. Sa druge strane ovaj jaz u rangovima u budućnosti bi mogao da bude smanjen s obzirom da se u poslednje tri godine beleže padovi u GCI rangovima u kvalitetu domaćih snabdevača u jugoistočno-balkanskim zemljama, dok po istom kriterijumu srednje razvijene zemlje EU beleže poraste rangova u ovom periodu.
- ✓ U oblasti inovativnosti jugoistočne zemlje Balkana (jugoistočne Evrope) zaostaju za najrazvijenijim zemljama EU. Značajnija odstupanja između ove dve grupe zemalja javljaju se u podsektoru dostupnosti inženjera i naučnika, a obe grupe zemalja u poslednje tri godine beleže pogoršanja u ovom podsektoru koji je predstavljen povećanjem GCI rangova u ovom periodu.

Kako bi se dobili precizniji rezultati u analizi konkurentnosti ovih grupa zemalja, u daljem radu biće izračunate srednje vrednosti GCI rangova u 2010. godini, koje su prikazani sledećom tabelom:

Naziv sektora	Rang GCI Zemlje jugoistočnog Balkana	Rang GCI Srednje razvijene zemlje EU
Institucije	109	88
Poverenje u političare	89	102
Organizovani kriminal	99	93
Infrastruktura	94	37
Kvalitet opšte infrastrukture	117	66
Kvalitet puteva	120	56
Makroekonomsko okruženje	79	100
Bilans vladinog budžeta	64	102
Inflacija	46	36
Primarno obrazovanje i zdravstvo	69	33
Kvalitet osnovnog obrazovanja	60	59
Rasprosteranjenost HIV-a	31	28
Više obrazovanje i obuka	78	45
Stopa upisa visokog obrazovanja	59	21
Obim obuke zaposlenih	128	116
Efikasnost robnog tržišta	103	81
Intenzitet lokalne konkurencije	120	81
Efektivnost anti-monopolskih propisa	119	83
Efikasnost tržišta rada	89	122
Plate i produktivnost	90	121
Odliv mozgova	133	98
Razvijenost finansijskog tržišta	98	97
Dostupnost finansijskih usluga	117	73
Jednostavnost pristupa kreditima	105	95

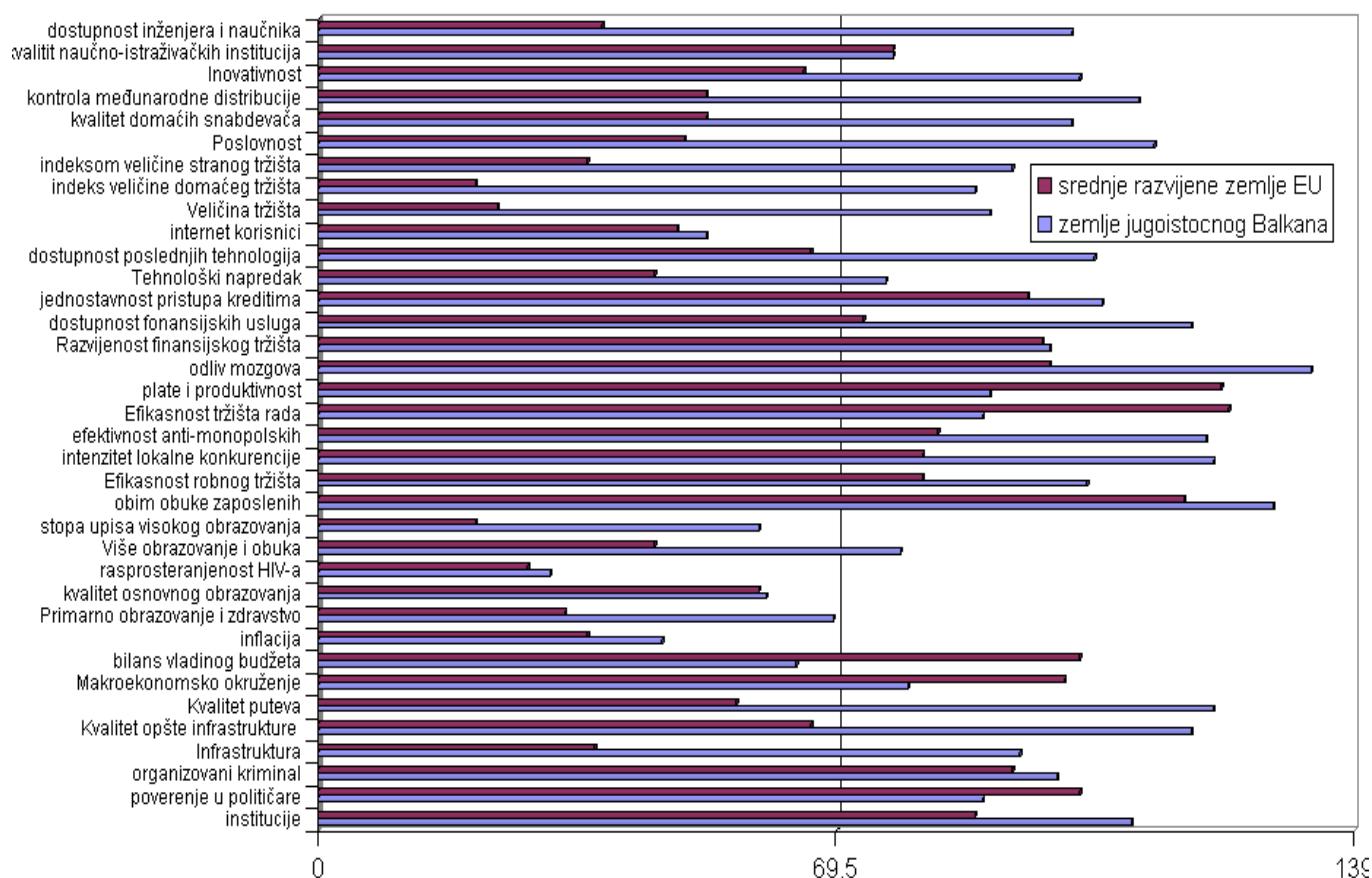
Tehnološki napredak	76	45
Dostupnost poslednjih tehnologija	104	66
Internet korisnici	52	48
Veličina tržišta	90	24
Indeks veličine domaćeg tržišta	88	21
Indeks veličine stranog tržišta	93	36
Poslovnost	112	49
Kvalitet domaćih snabdevača	101	52
Kontrola međunarodne distribucije	110	52
Inovativnost	102	65
Kvalitet naučno-istraživačkih institucija	77	77
Dostupnost inženjera i naučnika	101	38

Tabela14 :Globalni izveštaj konkurentnosti 2008-2009.

Izvor:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁵⁰

Pošto je u izveštaju Svetskog ekonomskog foruma rangirano 139 zemalja, u prethodnoj tabeli su sivom bojom označeni svi oni rangovi koji se nalaze iznad proseka koji u ovom slučaju iznosi 69,5, dok su žutom označeni rangovi koji se nalaze ispod ovog proseka. Iz tabele se uočava da ove dve grupe zemalja naizmenično smenjuju mesta u rangovima, te u pojedinim oblastima zemlje jugoistočnog Balkana zauzimaju bolji rang, dok se oblasti u kojima srednje razvijene zemlje EU zauzimaju bolji rang takođe javljaju u velikom broju. Ovo ukazuje na činjenicu da razlika između ove dve grupe zemalja nije toliko krucijalna i uočljiva, kao što je to bio slučaj u prethodnoj komparaciji. Zaključak o tome koja je grupa konkurentnija eventualno se može doneti nakon posmatranja srednjih rangova po kategorijama i sektorima, ali i po tome da li se vrednosti rangova nalaze ispod ili iznad prosečne. Ove činjenice mnogo su uočljivije ukoliko se rezultati iz tabele prikažu grafički, kao što je to učinjeno na grafiku koji sledi.

⁵⁰http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

Grafik 5: Komparativna analiza srednje razvijenih zemalja EU i zemalja jugoistočnog Balkana (GCI po sektorima)

Izvor : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf⁵¹

Grafik 5. pokazuje da se u 20 sektora i podsektora vrednosti srednjeg ranga GCI srednje razvijenih zemalja EU nalaze iznad prosečne vrednosti od 69,5. Sa druge strane, broj sektora i podsektora koji u zemljama jugoistočnog Balkana ne premašuju ovu vrednost, što je podatak koji govori o činjenici da je region srednje razvijenih zemalja EU trenutno razvijeniji i konkurentniji od jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope). Rezultati prikazani grafikom iznad takođe govore o činjenici da jugoistočno-balkanski region trenutno najviše zaostaje za srednje razvijenim zemljama EU u sektorima i podsektorima kao što su: dostupnost inženjera i naučnika, inovativnost, kontrola međunarodne distribucije, poslovnost, veličina tržišta, dostupnost modernih tehnologija, više obrazovanje i obuka i kvalitet puteva. Sa druge strane, sektori i podkategorije u kojima zemlje jugoistočnog Balkana prednjače u odnosu na srednje razvijene zemlje EU su: poverenje u političare, bilans vladinog budžeta, mikroekonomsko okruženje, efikasnost tržišta rada, plate i produktivnost, dok su u sektorima i podsektorima poput kvaliteta

⁵¹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

naučno-istraživačkih institucija, organizovanog kriminala, kvaliteta osnovnog obrazovanja i Internet korisnika ove dve grupe zemalja, sudeći prema srednjoj vrednosti GCI rangova, praktično izjednačene.

3. Konkurentnost Srbije u regionu jugoistočne Evrope

U najnižoj fazi konkurentnosti, zemlje konkurišu sa raspoloživim faktorima i privrednim resursima kojima raspolažu. Kompanije konkurišu na bazi cena i prodaju svoje proizvode uz nisku produktivnost koja se ispoljava u niskim platama. Sa unapređenjem razvoja rastu i plate, pa zemlja prelazi u središnju fazu razvoja u kojoj je konkurentnost zasnovana na efikasnosti, u kojoj se razvijaju efikasniji proizvodni procesi i povećava se kvalitet proizvoda. Kako se zemlja pomera ka najvišoj, inovativnoj fazi, biće u mogućnosti da odražava više plate, a time i rastući životni standard, ukoliko je u njoj biznis sposoban da konkuriše novim i inovativnim proizvodima. U ovoj fazi, kompanije, pre svega, konkurišu sopstvenom inovativnošću i proizvodnjom novih i diferenciranih proizvoda koji koriste najosmišljenije proizvodne procese.

Od 131 zemlje u uzorku obracuna GCI-ja, u trećoj fazi razvoja se nalazi 31 zemlja; u fazi između druge i treće: 11 zemalja; a, u drugoj fazi razvoja 27 zemalja, među kojima je i Srbija.

U regionu jugoistočne Evrope (prema GCI) za 2006.god., prema ovom indeksu zemlje su bile rangirane na sledeći način: Mađarska je bila na 38. mestu; Poljska na 47. mestu; Hrvatska na 57. mestu; Rumunija na 59. mestu; Bugarska na 58. mestu; Srbija na 74. mestu; Makedonija na 71.; BiH na 75.; Albanija na 83.

Prema nivou GDP-a u tekućim cenama sa 4.220 US dolara, u 2007.god. Srbija zauzima oko 65.og mesta u uzorku od 131 zemlje, dok po GDP-u iskazanom po paritetu kupovnih snaga (PPP) sa oko 7000 US dolara, Srbija zauzima oko 85.og mesta. Iz ovoga sledi da bi Srbija trebalo da bude po nivou konkurentnosti rangirana na otprilike 65.om mestu. Nažalost, rang Srbije je lošiji, i uz to se pogoršava sve više. Srbija je rangirana na 31.mestu, a prethodne godine na 57. mestu. To znači da je nivo GDP-a Srbije iskazan po tržišnom kursu znatno povoljniji od njenog nivoa konkurentnosti.

Na osnovu tačnosti podataka o ocenama konkurentnosti u poslednjih tri godine, sledi zaključak da uprkos poboljšanjima u nivou konkurentnosti u Srbiji, ostvaren je i izvestan pad na listi najkonkurentnijih zemalja, i to iza ranga koji je ostvaren po osnovu GDP-a. Ovo znači da druge

zemlje ostvaruju brži rast konkurentnosti, tj. da je u Srbiji potrebno značajno ubrzanje nivoa konkurentnosti u odnosu na postojeći tempo.⁵²

Srbija u regionalnim okvirima sa ovakvim rezultatima u pogledu konkurentnosti nalazi se u drugoj grupi zemalja:

- NPUT je prva grupa i čine je zemlje u tranziciji i posttranziciji: Češka, Slovenija, Slovačka, Poljska i Mađarska;
- RPUT je druga grupa i čine je zemlje regiona jugoistočne Evrope: Hrvatska, Rumunija, Bugarska, Makedonija, BiH, Albanija, Srbija, Crna Gora.⁵³

Srbija je, kao deo ove druge grupe, ostvarila rezultate koji su slični proseku svoje grupe. Na svetskom tržištu je prisutna jaka konkurencija sa snažnom tendencijom rasta konkurentnosti, te naša zemlja mora da uloži velike napore da se popne na rang listi konkurentnijih zemalja sveta.

4. MARKETINŠKI ASPEKTI ANALIZE KONKURENTNOSTI ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE

Marketinški aspekti analize konkurentnosti zemalja jugoistočne Evrope (ili Balkana), mogu se sagledati kroz upoređivanje elemenata marketing *mix*-a u različitim zemljama ovog regiona, ili raznih privredno-ekonomsko-društveno-političkih faktora koji vladaju u tom regionu. Za marketing analizu konkurentnosti neke zemlje, preporučljivo je uraditi i SWOT analizu te zemlje, koja obuhvata sve pomenute faktore. U nastavku će kroz SWOT analizu (snage, slabosti, mogućnosti i pretnje) biti izanalizirane zemlje jugoistočne Evrope: BiH, Crna Gora, Hrvatska, Albanija, Makedonija i Srbija. Pomenuću i Rumuniju i Bugarsku, ali bez detaljnije analize, jer su one od 2007.god članice EU.

Bugarska je, prema podacima iz 2008.god., imala GDP 6%; nezaposlenost 5,1%; broj stanovnika 7,6 miliona; spoljni dug 103,5% i izvoz roba i usluga 168,8%. Rumunija je, u

⁵²Savić N., Džunić M.,(2008) *Konkurentnost Srbije u regionu*, Ekonomski forum, FEFA

⁵³Savić N., Džunić M.,(2008) *Konkurentnost Srbije u regionu*, Ekonomski forum, FEFA

2008.god., imala GDP 7,1%; nezaposlenost 4,1%; broj stanovnika 21,7 miliona; spoljni dug 35,4%; izvoz roba i usluga 136,1%.⁵⁴

Što se tiče BiH, ona je 2008.god imala GDP 5,5%; nezaposlenost 41,1%; broj stanovnika 3,8 miliona; spoljni dug 43,6%; izvoz roba i usluga 113,5%.

SNAGE	SLABOSTI
- Gestrateška pozicija; - Klimatski uslovi (potpomažu diversifikaciju proizvoda); - Pristup sirovinama i resursima; - Kultura, tradicija i iskustvo; - Najniža stopa inflacije u jugoistočnoj Evropi; - Stabilna domaća valuta; - Preferencijalni izvozni režim; - Iskustvo u različitim industrijskim sektorima; - Raspoloživost radne snage; - Kulturna, jezička i tradicionalna povezanost, kao i poznavanje navika i mentaliteta potrošača bivše SFRJ; - Zakonske olakšice i regulatorni pravni okviri; - Makroekonomska stabilnost.	- Mali broj ispunjenih standard kvaliteta za izvoz u zemlje Unije; - Visok stepen ekonomski zastarele opreme za privrednu proizvodnju; - Neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta; - Nedovoljno posvećivanje pažnje inovacijama, istraživanju, razvoju; - Loša saobraćajna infrastruktura; - Nepovoljno promovisanje zemlje u inostranstvu; - Rasprostranjenost korupcije i nelojalne konkurencije; - Nekonkurentnost domaće privrede zbog neiskorišćenih kapaciteta; - Male subvencije za poljoprivredu; - Negativni efekti liberalizacije tržišta; - Visok nivo zaduženosti malih i srednjih preduzeća; - Slabo povezivanje malih i srednjih preduzeća u klastere.
MOGUĆNOSTI	PRETNJE
- Integracioni procesi sa EU; - Uspešno okončavanje procesa privatizacije; - Klasteri, otvaranje biznis inkubatora...i sl.; - Mogućnost razvoja poljoprivrede i industrije; - Postojeći projektni dokumenti za javne radove (putevi); - Tržište zemalja u regionu je u ekspanziji; - Korišćenje iskustava zemalja u okruženju; - Značajno interno tržište (snabdevenost domaćim proizvodima); - Dolazak mladih i obrazovanih generacija sa preduzetničkim duhom; - Fiskalni podsticaj za smanjenje izvoznog deficit; - Visok hidroenergetski potencijal; - Uvažavanje problema zaštite životne sredine.	- Visok stepen sive ekonomije, rada na crno; - Spor process reformi u svim sektorima; - Loš imidž zemlje u inostranstvu, zbog ratova u prošlosti; - Nizak kreditni rejting zemlje; - Pogoršanje demografske slike; - Poteškoće u usvajanju međunarodnih standarda za domaće proizvode; - Dolazak multinacionalnih kompanija; - Damping cene i nelojalna konkurencija; - Jak uvoznički lobi.

Tabela 15. SWOT analiza ;BiH

⁵⁴ Grandov Z.,(2009) *Međunarodna ekonomija i globalizacija*, BTO, Beograd, str.: 183-186.

Crna Gora je 2008.god. imala GDP 7%; nezaposlenost 17,5%; broj stanovnika 0,7 miliona; spoljni dug 15,1% i izvoz roba i usluga 29,7%.

SNAGE	SLABOSTI
- Povoljni klimatski uslovi; - Blizina mora; - Turizam; - Zainteresovanost stranih investitora; - Mali broj stanovnika i mala teritorija; - Relativno visok GDP u odnosu na zemlje u regionu; - Inovacije u turizmu; - Raspoloživi ljudski resursi; - Biznis centri; - Razvijena telekomunikaciona mreža.	- Visoke cene proizvoda; - Slaba kontrola nad potrošnjom sirovina i resursa; - Manjak obrtnog kapitala i nizak nivo zaliha u vreme max prodaje; - Veći uvoz od izvoza; - Spore reforme u svim sektorima; - Pad makroekonomske stabilnosti (od 2009.god. na dalje); - Visok odliv obrazovanih kadrova ; - Niska energetska efikasnost; - Nedovoljno razvijen sektor informacionih tehnologija i saobraćajna infrastruktura.
MOGUĆNOSTI	PRETNJE
- Novi trendovi u turizmu; - Prekogranična saradnja i korišćenje EU fondova; - Integracija sa Unijom; - Transnacionalni program pomoći i razvoja; - Porast potražnje za turističkim proizvodima CG u regionu; - Slabi konkurenti u regionu (što se tiče turizma); - Mogućnost stvaranja elitne turističke destinacije; - Pristup jeftinim sirovinama; - Povoljna državna politika; - Niske kamatne stope na zajmove; - Hidrografski potencijal; - Privlačenje stranih investitora; - Potencijal za razvoj ruralnog turizma.	- Povećanje troškova sirovina; - Državna birokratija; - Prirodne nepogode; - Mito i korupcija, rad na crno, siva ekonomija, šverc; - Nestašica sirovina i iscrpljivanje resursa; - Loša infrastruktura; - Nelegalna gradnja; - Prevelika konkurencija na globalnom nivou (za turizam); - Neposlušna radna snaga (i ne kvalifikovana); - Loš pristup finansijama; - Loše javno zdravlje; - Restriktivni radni propisi.

Tabela 16: SWOT analiza, Crna Gora

Hrvatska je 2008.god imala GDP 2,4%; nezaposlenost 10%; broj stanovnika 4,4 miliona; spoljni dug 82,7%; izvoz roba i usluga 214,5%.

SNAGE	SLABOSTI
- Povoljan strateški položaj; - Industrijska tradicija i imovina; - Razvijeno civilno društvo; - Značajni resursi i sirovine; - Brojnost obrazovnih ustanova i obrazovanih kadrova; - Najniža stopa nezaposlenosti u regionu; - Najbliže je članstvu u EU; - Efikasno sprovođenje reformi u svim sektorima; - Relativno stabilna domaća valuta; - Razvijen turizam (obala Jadrana, Sljeme, planinski turizam).	- Zastarela tehnologija u industriji i poljoprivredi; - Loša demografska slika; - Posledice rata '90.tih god. XX veka; - Nedostatak upravljačkih veština i iskustva u javnom sektoru; - Nefinaliziranje proizvodnje; - Nedovoljna promocija zemlje u inostranstvu; - Prezaduženost građana i privrede; - Nedovoljno razvijena elektroenergetska mreža; - Slaba infrastruktura.
MOGUĆNOSTI	PRETNJE
- Porast razvoja turizma i poljoprivrede; - Razvoj poslovnih i industrijskih zona za privlačenje SDI; - Razvoj proizvodnje energije iz obnovljivih izvora; - Obova poslovne saradnje sa zemljama regiona; - Članstvo u EU do 2014.god.	- Nastavak negativnog priraštaja stanovništva; - Porast zagađenja životne sredine; - Crno tržište, siva ekonomija, rad na crno; - Jeftin uvoz; - Nedovoljna zastupljenost zemlje na evropskom turističkom tržištu; - Jaka međunarodna konkurencija; - Sporost u procesu evrointegracija.

Tabela 17: SWOT analiza ,Hrvatska

Albanija je 2008.god imala GDP 6,9%; nezaposlenost 13%; broj stanovnika 3,2 miliona; spoljni dug 20,4%; izvoz roba i usluga 73,9%.

SNAGE	SLABOSTI
- Povoljan položaj za razvoj turizma (ima veći potencijal od CG); - Izlazi na Jadransko i Jonsko more; - Decentralizacija regiona i vlasti u zemlji; - Finansijska pomoć od UN, SAD i međunarodnih organizacija; - Finansijska pomoć od stanovnika koji rade u inostranstvu; - Tradicija i kultura.	- Upotreba isključivo albanskog jezika; - Loša slika u svetu; - Demokracija na početku; - Nerazvijena industrija i poljoprivreda; - Niska stopa zaposlenosti i obrazovanja; - Jedna od najsiromašnijih zemalja Evrope; - Odliv radne snage; - Korupcija, organizovani kriminal, terorizam; - Slab izvoz, a ogromna zavisnost od uvoza (iz Grčke i Italije); - Od 2000.god. zemlja prolazi kroz politički, ekonomski, socijalni prevrat.
MOGUĆNOSTI	PRETNJE
- Integracija sa EU; - Razvoj poljoprivrede, industrije i uzdizanje turizma; - Obrazovanje stanovništva; - Iskorišćavanje svih vrsta pomoći iz fondova EU i raznih međunarodnih organizacija; - Uspostavljanje pravog demokratskog režima; - Sprovođenje reformi svih sektora; - Smanjenje korupcije i kriminala; podizanje nivoa standarda stanovništva; - Promocija zemlje u inostranstvu.	- Nepriznavanje Kosova od strane Srbije i drugih zemalja; - Povlačenje kontrole UN; - Slabljenje privrede i uspostavljanja demokratije; - Politički prevrati; - Potencijalno ratno stanje (zbog Kosova, verski ratovi...i sl.); - Povećanje stope nezaposlenosti i odliva radne snage.

Tabela 18. SWOT analiza, Albanija

Makedonija je 2008.god. imala GDP 5,8%; nezaposlenost 34%; broj stanovnika 2 miliona; spoljni dug 49,1%; izvoz roba i usluga 102,4%.

SNAGE	SLABOSTI
- Obrazovne, kulturne institucije; spomenici kulture, muzeji; - Povoljna (submediteranska) klima i odlične reljefne celine (3 različite); - Plodna zemljišta i mnogo šuma; - Sirovine i resursi; - Ohridsko jezero; - Dobra saobraćajna mreža i infrastruktura; - Dobar geostrateški položaj; - Tradicija, kultura, istorija; - Razvijena prehrambena, duvanska industrija, proizvodnja gvožđa i čelika.	- Koristi se isključivo makedonski jezik (ili albanski); - Visoka stopa nezaposlenosti; - Visok spoljni dug; - Nedovoljna promocija zemlje u inostranstvu; - Manjak malih i srednjih preduzeća i razvijenog preduzetništva; - Niska konkurentnost na međunarodnom tržištu.
MOGUĆNOSTI	PRETNJE
- Razvoj turizma; - Razvoj preduzetništva sa obrazovanim kadrovima i stručnjacima; - Integracija sa EU; - Promocija zemlje na međunarodnom tržištu;	- Nestabilna politička situacija u regionu; - Odliv obrazovanih kadrova; - Iskorišćavanje resursa i sirovina; - Manjak domaćeg kapitala;

- Brendiranje Ohridskog jezera; - Privlačenje SDI; - Razvoj novih energetske izvora; - Zaštita spomenika kulture i istorije.	- Nepodržavanje modernog biznisa; - Blizina Albanije i Kosova; - Sporo sprovođenje reformi u svim sektorima; - Nekonkurentnost na globalnom tržištu.
---	---

Tabela 19: SWOT analiza ,Makedonija

Srbija je 2008.god. imala GDP 5,4%; nezaposlenost 31%; broj stanovnika 7,5 miliona; spoljni dug 60,6%; izvoz roba i usluga 204,3%.

SNAGE	SLABOSTI
- Dobra geostrateška pozicija i centralno mesto na Balkanu; - Potencijalno dobri kadrovi (ljudski resursi); - Rast privrednog sektora; - Uspostavljanje reformi i institucija, novih regulatorno-pravnih okvira u skladu sa EU; uspostavljanje poverenja na regionalnom nivou; - Porast svesti o potrebi održivog razvoja; - Povećanje izvoza; - Raznovrsni prirodni resursi i očuvanje životne sredine;	- Energetski problemi; - Nezaposlenost; - Ratna prošlost i posledice; - Spor proces privatizacije; - Nedovoljno ulaganje u razvoj privrede; - Nastavak odliva obrazovanih kadrova nakon 2010.god.; - Nedostatak komunikacione i saobraćajne infrastrukture; - Nedovoljno <i>greenfield</i> investicije; - Politička nesigurnost;

- Demokracija; - Visok stepen kulturne infrastrukture; - Razvijen banjski i etno turizam, kao i planinski, rečni, sportsko-rekreativni turizam.	- Nedostatak podsticaja za smanjenje zagađenja; - Siromaštvo određenih regiona Srbije; - Centralizacija vlasti i moći u velikim gradovima.
MOGUĆNOSTI	PRETNJE
- Integracija sa EU; - Finansijska pomoć Unije i međunarodnih organizacija; - Završetak procesa privatizacije; - Smanjenje korupcije i organizovanog kriminala; - Jaka volja za sprovođenjem reformi; - Povećanje javno-pravnog partnerstva; - Unapređenje energetske efikasnosti; - Promocija zemlje u inostranstvu; - Privlačenje SDI.	- Rastući stepen društvene podeljenosti; - Porast nezaposlenosti, siromaštva i usporen privredni razvoj; - Zaostajanje za regionom zbog nerešenih političkih pitanja; - Nepovoljna demografska situacija; - Nedovoljno informisana javna svest; - Nedostatak investicija za izgradnju infrastrukture; - Pokretanje industrijske proizvodnje sa starom opremom; - Upotreba goriva lošeg kvaliteta, a najviših cena u regionu; - Stalan pad životnog standarda; - Nestabilnost domaće valute.

Tabela 20: SWOT analiza Srbija

Iz navedenih situacija u izloženim zemljama jugoistočne Evrope i Balkana, možemo da primetimo da su najveći problemi nezaposlenost, nelojalna konkurencija ili niska konkurentnost (posebno na međunarodnom ili globalnom tržištu), slabo ulaganje u razvoj privrede i infrastrukture, odliv obrazovanih kadrova, slaba ili gotovo nikakva promocija ovih zemalja na međunarodnom tržištu, siromaštvo, pad životnog standarda, nesprovođenje reformi koje zahteva EU...itd. Hrvatska se nalazi u povoljnijem položaju od drugih zemalja, jer je uprkos novim poteškoćama i nestabilnostima, najbliža punopravnom članstvu u EU. Hrvatsku prati Makedonija, koja je relativno stabilna, i nema nekih velikih prevrata u političko-ekonomsko-socijalnim sektorima. Zatim ih slede Srbija, Crna Gora, BiH i Albanija, koja se nalazi u najgorem položaju u ovom regionu.

Sve ove zemlje se nadaju najskorijoj integraciji sa EU, i u tome vide svoj spas i proboj na evropsko, a samim tim i svetsko tržište.

ZAKLJUČAK

Usled globalizacije tržišta i svetske ekonomije, konkurentnost je postala glavna "preokupacija" svih državnih i privatnih preduzeća i kompanija.

Temeljiekonomskograzvojausavremenomsvetupočivajunauslovimazasnovanimnaznanjuirazvijen ojinfrastrukturi, visokorazvijenojtehnologijiinovaciji.

Razvitikonkurentnnskuprednostnijejednostavno.

Konkurentnostzahtevastrategijezasnovanenaznanju, temeljitopoznavanjepotrošača, saradnjumeđufirmamaipozitivankonstruktivanodnosizmeđuvladaiprivatnogsektora.

Zatoseposlednjihdecenijamnogobrojnesvetskeinacionalneorganizacije, aliivelikistručnjaci, trudedananajefikasnijiinajrealnijinačinodredeadekvatnenačinezamerenjeovekonkurentnosti.

Međunjima se istakao *Porter* koji je u jednom modelu uspeo da spoji makro i mikro aspekte konkurentnosti i da na integrisani način kreira način za merenje sveobuhvatne i integrisane konkurentnosti preduzeća. Osim čvrstih teorijskih osnova prikazanih u ovom radu, a na osnovu kojih se može zaključiti da su konkurentnost i marketing u velikoj meri uslovljeni i povezani, prikazano izlaganje istaklo je i čvrste praktične osnove koje upućuju na ovu sponu.

Konkurentnost i marketing su usko povezani i dopunjuju se. Neka zemlja ili kompanija nikako ne može biti konkurenta bez određenih marketing aspekata, ili da bude marketinški promovisana i opredeljena bez ikakvih elemenata konkurentnosti. Korišćenjem marketing *mix* elemenata, opredeljuje se i podstiče konkurentnost, a kombinovanjem i inovacija i nesvakidašnjeg nastupa na tržištu, zauzima se vodeća pozicija.

U sledećem izlaganju dpšli smo do zaključka da su većina hipoteze postavljene na početku potvrđene .

Preduslovi u zemljama jugoistočne Evrope za privlačenje SDI su između ostalog :Zakon o stranim ulaganjima , implementacija Zakona o stečaju , jačanje rada regionalnih tela..., ali to nisu dovoljni uslovi . Zemlje jugoistočne Evrope moraju da porade na strategijama povećanja obrazovanja stanovništva , jačanje regionalnih veza , lako prihvatanje i implementiranje novih tehnologija , razvoj infrastrukture i telekomunikacije ... Napred nabrojani uslovi u ovim zemljama još uvek predstavljaju problem , tako da je hipoteza 1 potvrđena , jer su zemlje jugoistočne Evrope i dalje nekonkurentne za SDI.

Stanje u većini zemamlja jugoistočne Evrope jeste u fazi tranzicije i vlada nekonkurentnost. Veliki je broj gorućih problemi u ovim zemljama su , ali može se primetiti na osnovu izvršene analize u ovom radu , da ove zemlje polako izlaze iz faze tranzicije.Savremene ekonomske i političke tendencije ukazuju na evidentnu činjenicu da bi svaka evropska zemlja, koja bi ostala izvan okvira ujedinjene Evrope, bila marginalizovana i osuđena na zaostajanje u ekonomskom i tehnološkom razvoju. S druge strane, proširenje EU vodi jačanju njene uloge kako na svetskom tržištu, tako i na političkoj sceni i doprinosi uspostavljanju i očuvanju mira i stabilnosti na čitavom kontinentu. Glavne prednosti proširenja sastoje se u ekspanziji ekonomskih aktivnosti, efikasnijoj alokaciji faktora proizvodnje, većoj konkurenciji na tržištu, većem izboru potrošača. Proces sveobuhvatnih priprema za članstvo u EU uslovio je nastanak stabilnih demokratskih država u Istočnoj i Centralnoj Evropi, sa demokratskim institucijama i povećanim respektom prema nacionalnim manjinama. Takođe, ekonomske reforme u zemljama kandidatima imale su za posledicu visoke stope privrednog rasta (većim nego u zemljama EU).Tako da je ova hipoteza delimično potvrđena.(hipoteza 2)

Na osnovu izvršene SWOT analize može da se primeti da su najveći problemi nezaposlenost, nelojalna konkurencija ili niska konkurentnost (posebno na međunarodnom ili globalnom tržištu), slabo ulaganje u razvoj privrede i infrastrukture, odliv obrazovanih kadrova, slaba ili gotovo nikakva promocija ovih zemalja na međunarodnom tržištu, siromaštvo, pad životnog standarda, nesprovođenje reformi koje zahteva EU...itd. Tako da je hipoteza 3. potvrđena.

Na osnovu izvršene analize zaključuje se da region srednje razvijenih zemalja EU trenutno razvijeniji i konkurentniji od jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope). Rezultati prikazani takođe govore o činjenici da jugoistočno-balkanski region trenutno najviše zaostaje za srednje razvijenim zemljama EU u sektorima i podsektorima kao što su: dostupnost inženjera i naučnika, inovativnost, kontrola međunarodne distribucije, poslovnost, veličina tržišta, dostupnost modernih tehnologija, više obrazovanje i obuka i kvalitet puteva. Ovim je autor potvrdio hipotezu 4.

Pošto je u izveštaju Svetskog ekonomskog foruma rangirano 139 zemalja uočava da su u svim sektorima i podsektorima, osim podsektora koji se odnosi na bilans Vladinog budžeta, najrazvijenije zemlje EU bolje rangirane od zemalja jugoistočnog Balkana. Takođe se najrazvijenije zemlje EU po rangui GCI nalaze ispod prosečne vrednosti, što znači da su u svim sektorima konkurentne.. Kod zemalja jugoistočnog Balkana (jugoistočne Evrope) situacija je različita, pa su tako srednji rangovi GCI u većini kategorija iznad proseka, što govori o izrazitoj nekonkurentnosti ovog regiona. Izuzetak je sektor primarnog obrazovanja i zdravstva .Autor je potvrdio hipotezu 5.

LITERATURA:

1. Anđelković S.,(2007) *Instrumenti marketing miksa i konkurentska prednost*, Ekonomski fakultet, Kragujevac;
2. Avramović N.,(2009) *Pravo EU*, Privredna akademija, Novi Sad;
3. Ballard K.,(2008) *Building a Strong Customer-centric Strategy to Enable CRM and Develop Customer Loyalty*, Portland, University of Oregon;
4. Drucker P.,(1991) *Inovacije i preduzetništvo-praksa i principi*, Privredni pregled, Beograd;
5. Đorđević M.,(2005) *Međunarodni marketing*, Ekonomski fakultet, Kragujevac;
6. Đurović G.,(2008) *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet, Podgorica;
7. Gejts B.,(2001) *Poslovanje brzinom misli*, Prometej Novi Sad;
8. Grandov Z.,(2009) *Međunarodna ekonomija i globalizacija*, BTO, Beograd;
9. Hamarić S.,(1982) *Teorija tržišta i politika cena*, Varaždin;
10. Kotler P.,(2002) *Marketing Management*, Boston, Pearson Custom Publishing;
11. Kotler P.,(1999) Armstrong G., Saunders J., Wong V., *Principles of Marketing*, London;
12. Kovačević M.,(2002) *Međunarodna trgovina*, Ekonomski fakultet, Beograd;
13. Levit T.,(1962) *Innovation in Marketing*, McGraw-Hill, London;
14. *Lična karta BiH*,(2010) Predsjedništvo BiH, Sarajevo;
15. Mašić B.,(2003) *Strategijski menadžment*, Univerzitet Singidunum, Beograd;
16. Mirić O.,(2007) *Regionalna politika EU kao motor ekonomskog razvoja*, Beograd;
17. Novaković Rajčić B.,(2008) *Marketing-Put kojim treba ići*, Privredna akademija, Novi Sad;
18. Payne A.,(2008) *A Strategic Approach to CRM*; dostupno na: <http://www.som.cranfield.ac.uk> ;
19. Penezić N.,(2008) *Preduzetništvo-savremeni pristup*, Iniverzitet Educons, Novi Sad;
20. Salai S., Kovač Žnideršić R.,(2008) *Marketing*, Alfa-Graf, Novi Sad;
21. Savić N., Džunić M.,(2008) *Konkurentnost Srbije u regionu*, Ekonomski forum, FEFA;
22. Simkovits H.,(1998) *New Ways to Win Customers*, Maass High Tech, London; *Statistički godišnjak Srbije (2010).*, Republički zavod za statistiku RS, Beograd;
23. Subash J.,(2009) *Marketing Planning And Strategy*, School of Business Administration, University of Connecticut;

24. Tomić D.,(2008) *Preduzetništvo*, Alfa-Graf, Novi Sad;
25. Tošić K.,(2011) *Međunarodna konkurentnost savremenog preduzeća*, Institut za ekonomske nauke, Beograd;
26. Unković M.,(2010) *Međunarodna ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd;
27. Varga S.,(2006) *Pravo konkurencije*, Privredna akademija, Novi Sad;
28. Vasiljević M.,(1997) *Poslovno pravo*, Savremena administracija, Beograd;
29. Verdiš M.,(2008) *Odrednice nacionalne konkurentnosti*, Pravni fakultet, Zagreb;
30. Yen D.,(2001) *Customer relationship management: An analysis framework and implementation strategies*, the Journal of Computer; dostupno na: <http://www.allbusiness.com> ;

Časopisi:

- 1.Savić N. (2010) *Problematične strukture i infrastruktura*; Ekonom: east broj 549. Str. 27.;
2. “*Ekonomске teme*“, stručni časopis, (2008) Ekonomski fakultet, Niš, izdanje br.2

Web izvori:

- 1.<http://www.fefa.edu.rs/>Fakultet za ekonomiju, finansije I administraciju
- 2.<http://poslovnaznanja.com>Poslovna saznanja
- 3.<http://www.bhas.ba>Agencija za statistiku BiH
- 4.<http://www.crm2day.com> Enterpriseappstoday
- 5.<http://www.doingbusiness.org> Doing business
- 6.<http://www.ebrd.com> European Bank for Reconstruction and Development
- 7.<http://www.ekonomija.org>Ekonomija
- 8.<http://www.emim.org>Evropski pokret Crna Gora
- 9.<http://www.inov.fon.rs>Menadzment inovacija
- 10.<http://www.izdavackicentar.ds.org.rs>Izdavacki centar
- 11.<http://www.konkurentnost.hr> Konkurentnost

12. <http://www.lindt.com> Lindt and Sprungli
13. <http://www.microsoft.com> Microsoft corp.
14. <http://www.nezavisne.com> Nezavisne
15. <http://www.portalanalitika.me> Portal analitike
16. <http://www.stat.gov.mk> Državni zavod za statistiku Makedonije
17. <http://www.vijesti.me> . Vijesti Crna Gora